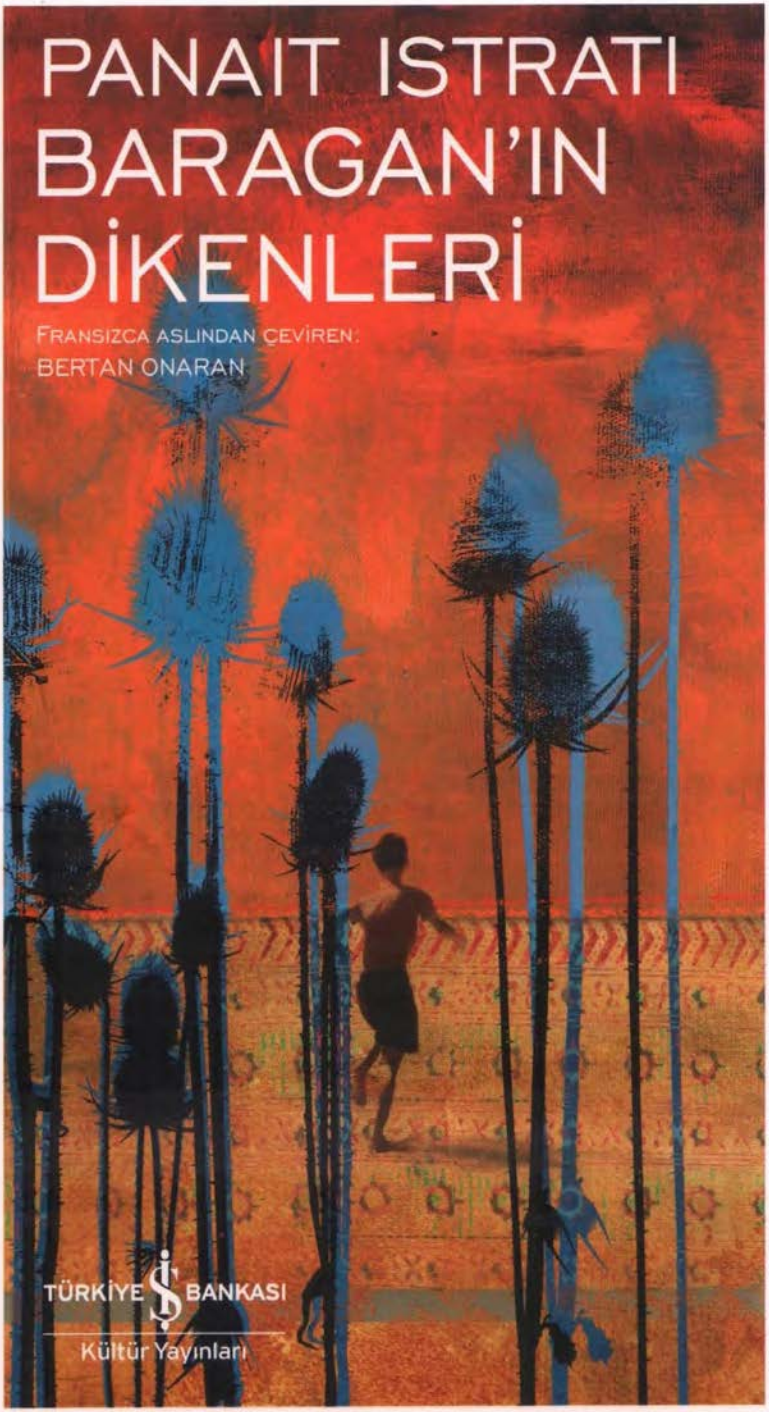
Modern Klasikler Dizisi - 149

PANAIT ISTRATI
BARAGAN'IN DİKENLERİ

Fransızca aslından çeviren:
BERTAN ONARAN

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

PANAIT ISTRATI
BARAGAN'IN DİKENLERİ

ÖZGÜN ADI
LES CHARDONS DU BARAGAN

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2020
SERTİFİKA NO: 40077

EDİTÖR
BARIŞ ZEREN

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
MEHMET CELEP

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
1.-2. BASIM
MODERN KLASİKLER DİZİSİ'NDE 1. BASIM NİSAN 2020, İSTANBUL

ISBN 978-625-7070-42-3

BASKI: UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
Keresteciler Sitesi Fatih Caddesi Yüksek Sokak No: 11/1 Merter Güngören/İstanbul
Tel. (0212) 637 04 11 Sertifika No: 45162

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91 Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

ÇEVİREN: BERTAN ONARAN

Haydarpaşa Lisesi'ni, İÜ Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Gide, Sartre, Camus, Mayakovski, Saint-Exupéry, Marguerite Duras, Albertine Sarrazin, Gilles Martinet'nin eserlerini dilimize kazandırdı. Cervantes'in başyapıtı *Don Quixote*'yi ilk kez tam metin olarak çevirdi. Wilhelm Reich'ın bütün kitaplarını Türkçeleştirdi. André Malraux, Émile Zola, Stendhal, Panait Istrati, Eugène Ionesco, Alain Robbe Grillet, Nathalie Sarraute'dan çeviriler yapan Onaran'ın 1972'de Beauvoir'dan çevirdiği *Konuk Kız*'a TDK çeviri ödülü verildi. 2016 yılında yaşama veda etti.

Modern
Klasikler
Dizisi - 149

Panait Istrati

Baragan'ın Dikenleri

Fransızca aslından
çeviren: Bertan Onaran

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

I

Eflak'ın Tuna boyundaki el değmemiş ovalar, eylül gelince bir aylığına, binlerce yıllık yaşamına geri döner.

Bu dediğim, tam da Aziz Panteleimon günü başlar. O gün, *muskal* ya da *krivatz* adını verdiğimiz, Rusya'dan esen rüzgâr buz gibi soluğuyla geniş alanları silip süpürür, ama toprak henüz fırın gibi kaynadığından, *muskal*'ın azıcık dişi kırılır. Olsun, birkaç gündür düşünceli duran leylek, tüylerini tersine döndürerek okşayan rüzgâra kırmızı gözünü diker, Moskova yelini sevmediğinden, daha ılıman ülkelere doğru havalanır.

Köylerimizde sayılan, biraz da ürkülen bu kuşun –yuvasını yıkanın kulübesini ateşe verir– Yalomitsa ya da İbrail halkınca beklenen, yolu gözlenen göçü, Tanrı'ya ayrılmış topraklarda insanın egemenliğine son verir. Köylü, leyleğin sonsuzluğa doğru uçuşunu izledikten sonra, külahını kulaklarına indirir, alışkanlıkla hafifçe öksürür, bacaklarına dolanan köpeği ayağıyla kovup evine girer.

— Çocuklar *uskaturi*[1] toplamaya başlasınlar!

Bu iç karartıcı sözü işiten kadın ve ufaklıklar da alışkanlıkla öksürüp ürperirler:

— Leylek gitti mi?

---

1 Kuru ve yakılabilecek her şey. (Yazarın notu; bundan sonra "y.n.")

— Gitti...

O zaman ipler Baragan'ın eline geçer.

Bunu önce isteksizce yapar, yüzükoyun toprağa uzanan, artık kalkmak da ölmek de istemeyen bir adam gibi. Bir devdir o!

Dünya kuruldu kurulalı ağlayıp inleyen Yalomitsa ile homurdanan Tuna arasındaki topraklara yayılmış olan Baragan, ilkbahar ve yaz boyunca, gezintiye çıkıp avaz avaz bağırmanın dışında en küçük bir rahatlık vermediği, sevmediği çalışkan insanoğluyla gizli gizli savaşır. Bu yüzden, Romanya'nın her yerinde, halk içinde aşırı özgür davranana şöyle bağrılır:

— Hop, hop! Baragan'da mı sandın kendini?

Çünkü Baragan bir başına yaşar. Bir tek ağaç yoktur üstünde! Bir kuyudan öbürüne susuzluktan ölürsünüz. Sizi açlığa karşı korumak da onun işi değildir. Ama bu iki boğaz belasına karşı donanımlıysanız ve Tanrı'yla baş başa kalmak istiyorsanız, hemen Baragan'a gidin: Bir Rumen rahatça düş kurabilsin diye Tanrı'nın Eflak'a bağışladığı topraktır bu.

İki dağ sırası arasında uçan bir kuş, insanın yüreğini sızlatan bir şeydir. Aynı kuş, Baragan'da, yeryüzü ve uzak ufuklarını yanına alıp götürür. Sırtüstü uzanırsanız, tabak gibi toprağın havalanıp göğe yükseldiğini duyumsarsınız. Her şeyden yoksun insanın elde edebileceği en güzel yükselişlerden biridir bu.

Bu yüzden, Yalomitsa'lı adını verdiğimiz Baragan'lı hayli ciddi bir yaratıktır. Gerektiğinde neşeyle gülmesini bilse de, daha çok saygıyla dinlemeyi sever. Çünkü yaşamı çetindir ve Baragan'ından daha iyi verim alabilmeyi öğretecek birini bekler hep.

Düş, düşünce, göğe yükseliş ve açlık, Baragan'da, yani suyu erişilmez derinliklerinde saklayan, dikenlerin dışında

hiçbir şeyin ayak basmadığı bu uçsuz bucaksız topraklarda doğmuş insanı ciddileştirir.

***

Bunlar mısır gibi boy atan, genç kızlarımızın Aziz Todori akşamı şarkı söyleyerek kırptıkları kırmızı çiçekli, tüylü devedikenleri değildir:

Koditsele fetelor,
Kat koditsa yepelor![2]

Burada sözü edilen dikenler, kar eriyince, mantara ya da kuzumantarına benzeyen küçük bir top halinde belirirler. Bir haftaya kalmadan, her yeri kaplarlar. Baragan'ın sırtında taşımaya razı olduğu tek şey onlardır. Bir de dikenlere bayılan, onları açgözlüce kemiren kuzulara dayanabilir. Ancak, kuzular ne kadar yerse, o kadar gelişir dikenler; yine böyle top gibi büyür, büyümesi bitince ve artık korkunç battığı için hayvanlar yemez olunca, kocaman bir damacanaya dönüşür. Kendini korumayı bilir bu yaban otu. Ayaktakımından insanlar gibi: Ne kadar işe yaramazsa, kendini savunmayı o kadar iyi bilir.

Peki ama yararlıyla yararsız arasındaki ayrımı açık seçik biliyor muyuz?

Yalomitsa'lı delice çırpınır, toprağından bir avuç mısır ya da birkaç patates elde etmeye çalışırken, ilginç değildir Baragan. Oraya gelmemek gerekir. Partallara bürünmüş güzel bir kadın gibi, elmaslar takıp takıştırmış bir cadaloz gibi soysuzdur. Toprak insana yalnız karnını doyursun diye verilmemiştir. Yeryüzünün kimi köşeleri bir kenara çekilip düşünmek içindir.

Baragan işte böyle bir köşedir.

İnsanoğlu evine döndüğü, dikenler batmaya, Rusya'dan kopan rüzgâr esmeye başladığı zaman gösterir egemenliğini. Bu da eylülde olur.

---

2 Küçük kızların örgülü saçı, / Kısrak kuyruğunu andırmalı! (Çevirmenin notu; bundan sonra "ç.n.").

O zaman uzaktan, bir çobanın sırtını kuzeye döndüğü, sürüsünü otlatırken oyalandığı görülür. Değneğine yaslanıp kıpırdamadan durur, esen yel, ağaçtanmış gibi onu oynatır, sallar.

Çevresinde göz alabildiğince, yalnız diken, sayısız dikenden kurulu bir ordu vardır. Sık mı sık, gür mü gür diken; yünleri çelikten koyun sürüsü sanki. Her yanları diken ve tohum. Yeryüzüne dağılacak, diken, yalnız diken üretecek tohum.

Çoban gibi, onlar da iki yana sallanır; Moskova'dan esen yel büyük hınçla sımsıkı diken yumağına saldırırken Baragan dinler, kurşun rengi gök bütün ağırlığıyla toprağa çöker, ne edeceklerini bilemeyen kuşlar havalanır.

İşte böyle, bir hafta boyunca eser rüzgâr... Dikenler, topu topu bir parmak kalınlığındaki saplarına tutturulmuş yuvarlak başlarıyla, her yöne eğilip bükülür, direnirler. Biraz daha direnirler. Ama çoban direnemez! Tanrı'nın hayırsız toprağını bırakıp evine döner.

Biz de o zaman: *Tsipenye!*[3] deriz. Budur işte Baragan.

Hey ulu Tanrım, nasıl da güzeldir!

Krivatz, var gücüyle sürer atını diken krallığına, yeri göğü altüst eder; bulutları toza dumana karıştırır, kuşları yok eder, işte o zaman dikenler yola koyulur, kötü tohumlarını her yana saçmak üzere...

İncecik sap, dibinden kırılıp kopar. Dikenli yumakların binlercesi yuvarlanmaya başlar. Yaşlıların pencerelerinden bakıp "nereden gelip nereye gittiklerini yalnız Tanrı bilir" dedikleri dikenlerin büyük yola çıkışıdır bu.

Hepsi birden çıkmaz yola. Rüzgârın ilk kızgın üflemesiyle kül renkli koyun çığı gibi tüyenler vardır aralarında. Kimisi direnmeye çalışır, ama ilk kopanlar onları da katarlar kesintisiz sürüklenişlerine, alıp götürürler. *Krivatz* çılgınca bir üflemeyle darmadağın edene, parçalarını havaya savu-

---

3 İn cin top oynuyor! (ç.n.)

rana, onlara çılgın bir halay çektirene, sonra yeniden önüne katıp sürükleyene dek birbirlerine karışır, düzensiz bir kartopu gibi sağa sola uçuşurlar.

Baragan'ı işte o zaman görmek gerekir. *Krivatz* olanca öfkesiyle uğuldarken, çılgınca üzerinde yuvarlanan o diken ordusuna sevindiğini, isterse sırtını, kamburunu çıkardığını isterse de yamyassı olduğunu sanırsınız. Zaman zaman rüzgâr kesildiğinde, iyi birer arkadaş gibi koşuşan, usulca çarpışan, eğlenmek üzere birbirlerini geçen, sonra yeniden sıra halinde dizilen, dirsek dirseğe yürüyen üç dört dikenin geçişini duyumsamak için sesini soluğunu keser.

Bunalımın sonuna doğru tek başına dikenler yani en sevilenler belirir. En çok beklenenler de bunlardır. Sapları daha başında kopacak kadar kurumadığı, bir talihsizlik sonucu bir yarığa gömüldükleri ya da yaramaz çocuklar arkalarına düşüp yollarını kestiği için gecikmiştir zavallılar. Acelesi olan ufak tefek insancıklar gibi, tek başlarına yuvarlandıklarını, önümüzden geçip gittiklerini görürüz. Gökyüzü de, bütün Baragan da onlara bakar: Yalnız dikenlerdir bunlar, en çok sevilenlerdir.

Sonra, ansızın, bütün yaşam durur. Geniş düzlükler, bir saray avlusunun taşları gibi silinip süpürülmüştür.

O zaman Baragan beyaz kürküne bürünür, altı ay uykuya yatar.

Peki ya dikenler?

Onlar kendi öykülerini sürdürürler.

II

Bizim Romanya toprağına özgü kimselerin işitmediği bir öyküdür bu. Ama başından başlamalıyım...

Tuna'nın, babasıyla boy ölçüşmeye kalkan Borçea kolu üzerindeki Lateni *baltaretz*'inden[4] olmama karşın, *bachtina*[5] Yalomitsa'lı değilim. İkisi de Oltenya'lı, yoksul mu yoksul anamla babam, ben iki yaşıma bastığımda, yollara düşmüşler. Daha ne söyleyeyim size? Yirmi ili dolaştıktan sonra heybelerini de, çizme boyundaki beni de Borçea nehrine yansıyan bu küçük köye atmışlar.

Size çok garip gelebilir, ama öyle olmuş. Anamla babam, mezbahaya götürülen hayvanlar gibi, kendilerini zor işlere koşacak insanlar değillerdi. Şaşkın babam kavalını öttürmeye başladı mı açlıktan baygın düşene dek kendinden geçerdi. Lateni'de en azından balık vardı elimizin altında. Bir bakıma, kendisi atlıyordu tencereye. Dinleyip siz karar verin:

Borçea nehri, ilkbahar ve sonbaharda, sarımsı dalgalarıyla sürülmemiş toprakları örterdi; bu uçsuz bucaksız su örtüsünde öyle çok turnabalığı, sazan, havuz balığı kaynardı ki kediler bile su birikintilerinin kıyısına gidip doya doya tıkınırlardı. O zaman *kazanla*[6] balık avı başlardı. Tam anla-

---

4 Bataklık. (y.n.)

5 Doğuştan. (y.n.)

6 Fransızca metinde "cazan". (ç.n.)

mıyla gökten nimet yağardı! Paçalarını sıvamış, torbalarını boyunlarına asmış kadınlar, erkekler, çocuklar dört bir yana dağılır, ellerinde dibi çıkarılmış eski *kazanları*, suyla kaplanmış tarlalarda olabildiğince yavaş ilerlerdi. Su hiçbir zaman dizi geçmezdi. Bata çıka yürürken, balık ayaklarımıza çarpardı, ama ufacık şeylerdi bunlar, biz iri balıkları arardık. İri balığın, uçları suyun dışına çıkan otların kökünü kemirmeye bayıldığını bilirdik. Hiç kıpırdamadan, bu otlara dikerdik gözümüzü. Oynadıklarını görür görmez, elimizdeki *kazan* pat diye üstüne kapanırdı. Balığın, kazanın çeperlerine vurduğunu işitirdik. O zaman yapılacak bütün iş onu alıp boynumuzdaki torbaya atmaktı. Bunu başaramamak için iyice beceriksiz olmak gerekirdi.

Babamsa, bunu bir türlü beceremez, ufaklıkların maskarası olurdu. Herkes onunla dalga geçer, alay ederdi. Hiç aldırmazdı. Çevresindeki kıpırdayan kıpırdamayan bütün otlara *kazanıyla* saldırmayı sürdürürdü. Bir saatlik avın sonunda, torbalarımız balıkla *doldora*[7], kulübelerimize dönerdik. Babam tek bir *kıtık*[8] bile getirmezdi. Bunu gören anacığım, tuzlama hazırlığı yapsın, yemek pişirsin, çamaşır yıkasın ve kavalını çalsın diye ona evde kalmayı öğütlerdi.

Bu durum beni ağlatacak kadar küçük düşürüyordu; erkek dediğin çamaşır yıkamaz, çorba kaynatmaz! Ama babamın erkeklikle ilgisi yoktu, kalın kara bıyıkları, kavalından ayrılmayan derin baygın bakışlarıyla tatlı bir kadındı; boğum boğum parmaklarıyla çalgısından, sessiz gecelerde ta uzaklarda çınlayıp köpekleri ulutan tatlı ezgiler çıkarırdı. Aslında *borç*[9] çorbası ya da balık *pilakisi*[10] pişirdiğinde ya da çamaşır yıkadığında, en iyi ev kadınları gelip ondan ders alabilirdi. Bununla birlikte, bir erkeğin kadın işi yapmaması gerektiğinden, herkes onunla dalga geçerdi.

---

7 Dopdolu. (ç.n.)
8 Ufak balık. (ç.n.)
9 Fransızca metinde "borche". (ç.n.)
10 Fransızca metinde "plakia". (ç.n.)

Zavallı babacığım hiçbir hakarete karşılık vermediği, her şeye bilgece katlandığı için bütün köyle savaşmam gerekirdi. Sivri külahı ensesine eğik, üstünkörü bağlanmış dökülen şalvarı, yerlerde sürünen *opinci*'leri[11], uzun boynu ve bu acınası, ama insana hüzün verecek kadar güzel yaşamın öcünü almasına izin veren harika *kavalryla*[12] dudaklarında hafif bir gülümseme, Borçea'ya yollanırdı.

Kimi zaman ardına düşerdim. Kimi zaman ve gizli gizli, çünkü yalnız kalmayı severdi. Sessizliğin çamur kokusuna karıştığı ılık akşamlarda, devrilmiş bir söğüt gövdesine oturduğunu sezerdim. İnsanın soluğunu kesen yanık bir ezginin ardından, bizim Olt bölgesine özgü unutulmaz türküyü usul usul söyleyen kısık sesini işitirdim:

Yeşil yaprak avrameasa,
İla, ila, la!
Ot biçmeye gitti Oltenya'lı erkekler;
Evde kaldı Oltenya'lı kadınlar,
Meyhaneleri doldurmaya.[13]

Evet, Oltenya'lı erkekler hep "ot biçmeye" ya da bin bir türlü iş yapmaya gider, gerçeği bütünüyle yansıtmasa da Oltenya'lı kadınları "meyhaneleri doldurmaya" bırakırlardı; ama babam hiçbir zaman öyle yapmadı, yola çıkarken Oltenya'lı karısını da, gözünün bebeği beni de yanına aldı. Bu yüzden anam onu çok ama çok severdi. Bunu bana balık avında, bacaklarındaki korkunç varislere bakıp neden en kolay işleri babama bıraktığını sorduğumda söylerdi:

— Çünkü onu seviyorum yavrum... Tanrı onu böyle yaratıp bana koca diye vermiş. Zavallıcık, onun kusuru değil ki bu!

---

11 Çarık. (ç.n.)

12 Fransızca metinde "caval". (ç.n.)

13 Michel Vulpesco'nun olağanüstü yapıtına bakınız: *Les Coutumes Roumaines Périodiques/ Rumenlerin Mevsimsel Töreleri.* (y.n.)

* * *

İşte böyle yaşıyorduk Lateni'de.

O zaman dokuz yaşındaydım. Bir gün bile yoruldum demeyen anamla, ortalığı su basınca yapılan balık avına gidiyordum hep – sazan kapımıza dayandığında da, yılın öbür aylarında Borçea'da tutmak gerektiğinde de.

Borçea'da *kazanla* tutulmuyordu elbet balık, öbür balıkçılarla birlikte *kipçel*,[14] *prostovol*,[15] *plassa*[16] ya da *varçiti*[17] ile, kimi zaman da *navod*'la[18] avlanıyordu.

Bir Oltenya'lı kadının kocasını ne kadar sevdiğini anlayabilmek için bu kadının balık avlayışına bakmak gerekirdi! Özellikle, kolları omuzlarına dek çıplak, eteği belinde, saçları sıkıca *basma*[19] yemeninin altına toplanmış, dudakları, burun delikleri uçsuz bucaksız bataklığa çevrilmiş, *prostovol*'u çevresine serperken görmeliydiniz onu – Borçea'daki bütün balıkları avlayacaktı sanki.

— *Helal olsun*[20] bu kadına! diye bağırırdı balıkçılar ona bakıp.

Buna karşın başımız dertten kurtulmazdı, bu dünyada çok uğraşıp didinmeye değmezdi, çalışmak insanı hiçbir yere götürmezdi çünkü.

Biz balık tutarken –ben de giderdim balık avlamaya– babam evde, kollarını sıvayıp balık tuzlar, fıçıları doldurur, tuzda yeterince yatmış balıkların suyunu alır, satışa hazırlardı.

Satış... Tanrı insanı böyle satıştan korusun! Balığın yüz kilosu beş ya da on leye pazarda açgözlü alıcılara toptan bırakılırdı. Ucuza gitse de sevinirdik, çünkü onları koyacak yerimiz yoktu. Tuzlama sırasında bizi ayak bileklerimize dek

---

14 Balık tutmak için kullanılan özel bir araç. (ç.n.)
15 Serpme ağ. (ç.n.)
16 Ağ. (ç.n.)
17 Bir tür balık ağı. (ç.n.)
18 Trol. (ç.n.)
19 Fransızca metinde "basma". (ç.n.)
20 Fransızca metinde "halal". (ç.n.)

fıçılara gömdükten sonra, olanca ağırlığıyla sırtımıza biner, çürür, her yeri kokuturdu. Evet, yüz kilosu beş on leye giderdi! Sizin anlayacağınız, tonlarca tuz almak üzere hep devlete çalışırdık![21] Bize bir partal ya da mısır unu alacak para bile kalmazdı. Ve bir de anacığımın onca yiğitlikle, biraz daha iyi yaşama umuduyla tuttuğu o balıkların bozulduğunu, götürüp yeniden Borçea'ya atmak gerektiğini düşünün!

Evet, çok yerindeydi halkın şu sözü:

Buna tsara, rea tokmeala
Hat'o'n kur de randoueala![22]

Buydu işte. Kötü örgütlenmiş, kötü yönetilen, varlıklı ülke; anam da bütün Rumen köylüleri gibi çok iyi bilirdi bunu.

Eflak'ın bir ucundan öbürüne süren uzun göçebelik yılları boyunca herhangi bir ırmaktan uzak, et alamayacak kadar yoksul, Tuna nehri ile kollarının, uzantılarının geçtiği yüzlerce kilometrelik kıyılarda milyonlarca kilo balık yatarken, çürürken, boşa giderken yalnız *mamaliga*[23] ve sebzeyle yaşayan insancıkların içler acısı yaşamlarını binlerce kez görmüştü.[24] İyi de, ülkenin dörtte üçü binlerce yıl önceki gibi yollardan mahrumsa, gökten yağan o nimeti nasıl taşıyacaksın başka yerlere?

Anamın aklına bir fikir geldi, bize hiç danışmadan bunu gerçekleştirmeye koyuldu: Gizli gizli para biriktirip, bizi sabah akşam balıkla, ama yalnız balıkla besleyerek –polentayı, bir lokma ekmeği, kırk yılda bir görüyorduk– bir yıl boyunca

---

21 Romanya'da devlet tuz tekelini elinde bulundurur. Bu yüzden tuz fiyatını da devlet belirler. (y.n.)

22 Güzelim ülke, kötü yönetim / Tanrı'nın cezası yönetmelik! (ç.n.)

23 Mısır unundan yapılan yemek; polenta. (ç.n.)

24 Şimdi hayatta olmayan büyük Rumen eleştirmen ve sosyolog Dobroyeann-Gherea'nın değerlendirmelerine göre savaştan hemen önce köylümüzün günlük besiniydi bunlar - bkz. *Néaïobagia*. (y.n.)

yüz ley topladı ve bu parayla uyuz bir beygir, dört tekerleğinden ikisi sallanan, dağılmak üzere olan bir araba aldı.

— Alın arabayı, dedi babama; sen ve çocuk köyleri dolaşıp, tuzlu balık satacaksınız...

— *Bu arabayla* mı? diye göğüs geçirdi babam, yüzü sapsarı; *bununla* mı geçeceğiz Baragan'ı?

Bir deri bir kemik ata, dağılan *arabaya*[25] baktı küçümseyen gözlerle:

— ...Gelmek ister misin benimle, ufaklık? dedi.

Bu ne biçim soruydu! İstemek ne demek, uçardım! Düşünsenize, Baragan'ı görecektim! Bütün çocukların en büyük düşü, o "efendisiz toprağı" görmek! Daha da önemlisi, en sonunda ben de, arkadaşlarımın öykülerini ballandıra ballandıra anlattıkları o dikenlerin arkasından koşacak, rüzgârın önüne düşüp bütün dünyayı dolaşan dikenleri kovalayacaktım!

— Neden denemeyelim? dedim ciddi bir yüzle, sevincimi gizleyerek; yitirecek neyimiz var ki?

— Hay dinine yandığımın, önce at, sonra araba, ardından da kendi canımız! Baragan yutar hepimizi!

Baragan tarafından yutulmak! Ürperdim. Evet, evet, istiyordum bunu!

Ertesi sabah gün ağarırken, gerekli şeyleri, acınacak kadar az üç beş eşyamızı yanımıza alarak yola koyulduk. İyi yürekli *mamuka*'mız, bizi ölüme gönderiyormuşçasına eli ayağı titreyerek, iki gözü yaşlı, İbrail'den Călăraşi'ye giden anayolun çok ötesine dek, çölden sakınarak, Borçea kıyısından ayrılmadan, Baragan'ın sınırına kadar yanımızda yalınayak yürüyerek geçirdi bizi. Orada ikimize de sarıldı. Yaşı daha otuz beşe varmamış olsa da kırış kırış yüzü yaşlar içindeydi. Bir daha yüzünü göremeyeceği atı okşadı, ne kadar dayanıksız olduğunu sınamak üzere tekerleklerden birini salladı. Bu derme çatma arabayı da bir daha göremeyecekti elbet.

---

25 Fransızca metinde "haraba". (ç.n.)

Baragan'ın Dikenleri

Yağmur yüklü yaz göğünde kargalar uçuşurken, bu kül renkli, puslu sabah vaktinde, kara gölgelerimiz hemen dibimizdeki çöle vuruyordu. Babam külahını eline aldı, boştaki eliyle de sıska atın yularına yapışıp haç çıkardı:

— Tanrı bizi korusun!

— Tanrı sizi korusun!

Ve Baragan, bizi hiç ürkütmeden koynuna aldı, babam, *kavalından* dökülen yanık ezginin ardından türküsüne başladı:

Ot biçmeye gitti Oltenya'lı erkekler...

İşte böyle ayrıldık bir daha yüzünü göremeyeceğimiz zavallı anadan.

III

Arabanın arkasına yığılmış üç yüz kilo balık, balığı tartmak üzere *koviltir*'in[26] altına tutturulmuş bir terazi, bir torba mısır unu, *mamaliga* pişirmeye yarayacak bir *çavun*[27], bir sacayağı, soğan dolu bir torba, iki yorgan, toplanacak paranın konacağı meşin çanta ve gerekirse onu savunmaya yarayacak kalın bir sopa; varımız yoğumuz buydu işte.

Deniz üstündeymişiz gibi nerede olduğumuzu bilmeden, yerle gök arasında yürüyorduk. Beygir öksürerek ardımızdan geliyordu.

— Benimle gelmek istemesen, dünyada yola çıkmazdım...

O ıssız çölde, babamın ansızın söylediği bu sözü ölene dek unutmayacaktım. O günden beri ardımda, yaşadığım sürece de peşimden ayrılmayacak. Atıldığımız bu serüvenin sorumlusu, on dört yaşındaki bir oğlan olan bendim demek.

İstemeseydim... İyi ama olanağı var mıydı bunun?

Bunu zaten laf olsun diye söylemiş babama yanıt vermeden arkaya geçtim; arabanın altından, dingilleri yağlamaya yarayan *pakura dihonitsa*[28] iki yana sallanırken, atın yaşlı toynaklarının kumlu toprağa gömüldüğünü, bin bir güçlükle havaya kalkıp indiğini görüyordum. Bunları bir an için

---

26 Örtü. (ç.n.)

27 Çanak. (ç.n.)

28 Katran çanağı. (ç.n.)

gördüm sonra sanki aniden başka bir dünyaya uçuruluverdim, çünkü ansızın beliren güneş, yalnızlığımızın üstüne bir demet kör edici ışın gönderdi. Binlerce diken morumsu elmasla kaplandı. Babamla araba arkalarını doğuya verip uzaklaşırken, güneş ardımda, bunlara parmağımın ucuyla dokunuyor, dikenleri dilimin ucuyla topluyordum. Tarlafareleri, kokarcalar, gelincikler korkuyla kaçışıyorlardı; çekirge sürüsü kadar çoktular. Köpeğimizi getirmediğime yanıyordum. Sahipleri gibi balık yemekten bıktığı için, kim bilir nasıl keyifle mideye indirirdi bu hayvanları! Ayrıca, babama eşlik eden kavalı gibi, o da bana yoldaş olurdu. Ancak, *mamaliga* yediğimizi gördükçe ağzı sulanacak diye köpeği yanımıza almamamızı salık vermişti anam, üstelik babamın uykusu çok hafifti, hem zaten Baragan'da ne dolaşan ne de zarar verecek kimse vardı.

Yine de nasıl özlüyordum bizim *Ursu*'yu! Yalnızlığa, uzun yolculuklara susamıştım elbet, ama iyi bir yoldaşla birlikte. Balık tutmayı bırakıp bir yere gidemeyen ben, yıllardır o güzelim eylül *krivatz* ve dikenlerine eşlik ederek sağa sola koşturan arkadaşlarımın gidişlerine tanıklık ediyordum. Nereye gidiyorlardı? Neler geliyordu başlarına? Neler görüyorlardı? Kimisi bir daha eve dönmüyordu. Onların "yitip gittikleri" söyleniyordu. Kimisi varlıklı bir yakınına ulaşmayı başarmış, onun koruyucu kanatları altına girmişti. Nasıl oluyordu bu iş? İnsan nasıl yitip gidiyor ya da koruyucu bir kanat buluyordu acaba? İşte bu yüzden hemen kabul etmiştim babamla birlikte yola çıkmayı. Büyümüştüm artık, güçlüydüm. Ben de rüzgârla, dikenlerle birlikte koşmak, kendime koruyucu bir kanat bulmak ya da yitip gitmek, ama ne olursa olsun yola çıkmak, koşmak, insanın bacaklarını çürüten o sudan, boş yere toplanıp yığılan balıklardan kurtulmak istiyordum.

***

Şimdi artık kocaman şimşirler kadar güzel, yıldızlar kadar çok, her yanlarından özsu fışkıran, dolgun, ama hare-

ketsiz dikenler burada, ayaklarımın dibindeydi. Hiç yerlerinden oynamıyorlardı, çünkü daha ağustos başındaydık. Bir ay sonra arkalarından koşacak mıydım acaba? Beni alıp nereye götürdüklerini, nereye gittiklerini bilecek miydim? Çoğunun, bir *sobada*[29] çatırdayarak yanacağını biliyordum. Peki ama öbürleri? "Öykü yaratanlar" ne olacaktı? Küçük bir oğlana hangi ülkeleri gösterirlerdi? Nasıl olup da kimilerinin yazgılarını değiştirmeyi başarırlardı?

Hey ulu Tanrım! Bana çılgın öyküler anlatacak, yalan söyleyecek, ama azıcık gözü pek davranmama, düş kurmama izin verecek biriyle hoşbeş etmeyi ne kadar çok isterdim! Dikenlerse tepeden tırnağa düş ve gözü peklik demekti, eldekini –her şeyin en kötüsü olsa bile– elimize geçecekle değiştirme çağrısıydı, çünkü bütün dünyayı sevenler için kokuşmuş bir yaşam sürmekten daha kötüsü yoktur.

"Sonsuz" olduğu söylenen Baragan biz çocukların gözünde "bütün dünyaydı". Bir çöldü, verimsizdi, bin bir tehlikeyle doluydu, elbet bunu biliyorduk, ancak zavallı Brosteanu Baba'nın oğlu Matey, günün birinde dikenlerin ardına takılıp yollara düştüğü için Bükreş'in en büyük hırdavatçılarından biri olabilmişti.

Öyle büyük biri olmaya gözümü dikmediğimi itiraf edeyim. Ben yalnızca düş kuruyordum, o kadar. Şu pis kokulu balık işine, çamurlu bataklıkların uyuşukluğuna, acıklı yazgılarını bana miras bırakacak gibi görünen anamla babama karşıydım ben. Yedikleri ekmek bile gaz kokan gezgin gaz satıcılarınınki de dahil, bundan daha acıklı bir yazgı tanımıyordum; üstelik onlar bile günde bir kez ekmek yer, bizse ancak dört pazardan birinde ekmek yüzü görüyorduk. Borçea kıyılarına yerleşirlerken, balığın bolluğunu gören anamla babam mutlu olmuş:

— Burada, en azından balık var! diye bağırmışlardı daha tarlanın öbür ucundan.

---

29 Fransızca metinde "soba". (ç.n.)

Doğru, balık vardı. Hem de babamla beni oralardan kovacak, sonunda anamın canını alacak kadar çok balık vardı.

***

Bir haftadır insan yüzü görmemiştik, Baragan'ı diklemesine kesen Mărculeşti yolunda ilerlerken babam ansızın bağırdı:

— Bunca balıkla daha ileri gidemeyiz. Bir bölümünü elden çıkarmak gerek.

— Nasıl yani? Atacak mıyız?

— Yok, atmayacağız, ama ona benzer bir şey yapacağız... Bu yol çok işlek. Birazını mısır toplamaya gelen köylülere satacağız; elli kilosunu on leye veririz, bu da kâr sayılır.

Benim aklımsa anamın hesabındaydı:

— Kilosunu kırk elli santime satarsınız, böylece bu ilk yolculuğun sonunda, atla arabanın "parasını çıkarır", ayrıca birkaç kuruş kazanırsınız.

Oysa şimdi, atımızın ölgün gözlerine, babamın alabildiğine düşmüş yüzüne bakarak, bu ilk ve son yolculuktan ne "çıkaracağımızı" şimdiden söyleyebilirdim. Arabaya gelince, o da öbür şeylere ayak uyduruyordu; bu cehennem sıcağı birkaç gün daha sürerse, bir tahta ve demir yığınına dönecekti. Daha ilk iki günün sonunda, tekerlekleri ancak bilmem kaç yerinden tutturularak ayakta duruyor, beygir de yüz adımda bir tökezleyip yere seriliyordu. Kuyruğundan çekip dört ayak üstüne kaldırıyorduk. Ama Baragan'ı böyle geçmek babamı gittikçe ürkütücü bir suskunluğa gömüyor, aklıma yola çıktığımız gün söyledikleri geliyordu.

Bütün bunlardan kurtulmak üzere, her an kaçıp kaybolmaya hazırdım. Babamın bu suskunluğu, ufku kaplayan sonsuz tepeciklerinde yuva yapmış çıplak boyunlu akbabalarla ak kuyruklu kartalların keskin çığlıklarının böldüğü Baragan'ın sessizliğine benziyordu. Bu avcı kuşların tepemizde belirişi beni babamdan bir adım bile ayrılmamaya zorluyordu. İşlek yolların dışına atılmış leşlerle yetinen öd-

lek akbabalardan korkmuyor, ama koyun sürülerine saldırıp kuzu kaçırdıkları söylenen ak kuyruklu kartallardan çekiniyordum.

Bu korku hoşuma gitmiyor değildi. Şöyle neşeli, eli tüfekli bir yol arkadaşım olsaydı, birtakım tehlikeler ve yiğitçe yengiler düşleyen bir *haydut*[30] ruhu uyanabilirdi içimde. İyi ama yaşamın yere serdiği bir adamın yanında –her yanı yiğitlik ve tehlike dolu– şu Baragan'la nasıl boy ölçüşecektim!

Bin bir sıra dışı masalla dolu o uçsuz bucaksız topraklarda hemen dibinde yürürken, kavalından başka bir şeyle ilgilenmeyen bu babanın nasıl biri olduğunu düşünüyordum sık sık. Bir gün bile anamı öperken görmemiştim onu, beni de Lateni'ye geldiğimiz günlerde, birkaç kez okşamıştı. Dolayısıyla onu atımız kadar, belki ondan bile az tanıyordum.

On dört yaşında, "sayısız öykü yaratan" şu diken krallığında, böyle bir adamla "haydutluğa çıkıyordum"...

Mărculeşti yolunda durduğumuzda vakit öğlendi. Koşumları çözülen at sağa sola yalpalayarak otlamaya gitti, ama çok susadığından küt diye devrilip kaldı. Yolun ucunda çatalı gözüken kuyuya dek götürmek üzere ayağa kaldırmaya çalıştık; ama başaramadık, gidip su getirmek, yattığı yerde içirmek zorunda kaldık. Sonra, her zamanki gibi arabanın gölgesinde yemek yedik: güzel bir *mamaliga* ile inanılmaz derecede tuzlu, değişmez *salamura*[31].

Babam yemek yerken sürekli ufku kolaçan ediyor, bir köylü arabasının belirmesini bekliyordu. Yemeğin sonlarına doğru, bir toz bulutu kaldırarak dörtnala gelen güzel bir araba belirdi. Poyraları çıngırak gibi çınlıyordu. Süslü püslü koşumlar takılmış iki güçlü *télégari*[32] büyük bir çalımla çekiyordu arabayı.

---

30 Fransızca metinde "haidouque". (ç.n.)

31 Fransızca metinde "saramoura". (ç.n.)

32 Küheylan. (ç.n.)

Gelen, bizim gibi *cojan*'ların[33] işlediği verimli toprakları olan arabacı-demircilerden, *prikopsit*[34] Çingenelerden biriydi. Arabayı *cambaz*[35] edasıyla durdurdu. Ürkütücü kılmaya çalıştığı gözlerini fırıl fırıl döndürerek, süt gibi beyaz dişlerini gösterirken:

— Ho, ho, ho-o! diye gürledi.

Babam bu böbürlenme karşısında alçakgönüllüce başını eğdi.

— Selam *Rumenler*! diye bağırdı Çingene. Ne satıyorsunuz arabada? Karpuz mu?

— Hayır; *indulcit*[36] balık.

— Ne balığı?

— Orta boy sazan...

— Kurtlu değil ya sazanın?

— Kurtluysa almazsınız...

— Kaça sattığına bağlı! Neden almayacakmışım? Ben mi yiyeceğim onu? Pöhhh!

Bunu dedikten sonra arabadan indi, dizginleri tekerleklerden birine düğümleyip bizim külüstür arabaya bakmaya geldi. Balığı evirdi çevirdi, solungaçlarını ayırdı, burnunu dayayıp kokladı, birini dişledi bile, sonra:

— Sazanların henüz kurtlanmamış, ama uzun süre dayanmaz. Ne kadar balığın var?

— Üç yüz kilo.

— Kaça?

— Elden çıksın diye, elli kilosu on ley.

— Peki, yarısını alsam? O zaman biraz daha ucuza verir misin?

— Tek kuruş aşağı olmaz, dedi düş kırıklığına uğrayan babam.

---

33 Köle, köylü, kızan. (ç.n.)

34 Sonradan görme, türedi. (y.n.)

35 Fransızca metinde "geambasch". (ç.n.)

36 Yarı tuzlu. (ç.n.)

Bunun üzerine Çingene, yalancı sırmalarla kaplı göğsünü şişirerek bağırdı:

— Ne aptalsın! Şu *arabayla*, canı çıkmış beygirle nerede satacaksın balığını?

Ve bunu derken, hâlâ yerde yatan atın kıçına bir tekme savurdu çizmesiyle. Babam bu aşağılık davranış karşısında dişini sıktı, kalın sopayı kaptı, arabasına doğru gerileyen Çingene'nin üstüne yürüdü:

— Neden vuruyorsun hayvanıma, pis Habeş! Balığını al diye yalvardım mı ben sana? Merhaba dedim mi sana? Şimdi "papazın kutsadığı noktaya indiricem"[37] şu kalın sopayı!

Sapsarı kesilen Çingene hemen geri adım attı:

— Evet, evet! Çok haklısın, ahbap; ancak, başka türlü davransam, ben de Çingene olmazdım; kurnazlık yapmaya alışmışız bir kere! Bu *moyikia*'lığımı[38] unut, gel sana bir *cuyka*[39] içireyim! Sonra, yüz elli kilo sazanı tartarız istediğin fiyattan.

Babam bir an düşündü, sonra birlikte bir kadeh atmayı kabul etti, hatta birkaç kadeh yuvarladı. Ben de payımı aldım. Ardından, on kere on beş kilo balık tarttık, istenen kiloya ulaştık. Otuz ley babamın kesesine tıkıldı, yine birer *cuyka* yuvarladılar, sonra epey dostça vedalaştılar.

Ve yükünün yarısını boşaltan döküntü araba, ikindi vakti yeniden Baragan'daki görünmez yoluna daldı.

---

37 Alnının ortasına. (y.n.)
38 Kabalık. (ç.n.)
39 Rakı türü bir içki. (ç.n.)

IV

Pek yol alamadık... Belki bir *poşta*...[40] Yine güneşe doğru. Ama araba ve at öyle kötü durumdaydılar ki bu yolu ancak iki günde geçebildik. Ve derken, çok yıprandıklarından, ikisi de bir anda küt diye yere yıkıldı.

Araba dağıldı, tekerleklerinden üçünü yitirdi, yana devrilip *koviltir*'i ezdi. Günbatımı, karman çorman balık yığınını ve kederli yüzlerimizi altın sarısına boyarken at da küt diye can verdi. Zavallı hayvan, belki de işin sonuna gelmekten mutlu, hiç acı çekmeden ruhunu teslim etti. Babam, *külahını*[41] eline alıp atın cansız bedenine bakarken:

— Tanrı tanığımdır, hiç acı çektirmedim ona, dedi. Ona su getirmek için üç kurşun atımı yere gittim; otu eksik değildi; kamçıya gelince, zaten kullanmam. Elimde can verdiği için Tanrı beni bağışlasın, ama benim bunda hiç günahım yok.

Haç çıkardı, umutsuzca, yola çıktığı doğuya yüzünü çevirip bir süre düşündü.

Cırcırböceklerinin sinir bozucu neşeli çığlıkları arasında uyumadan önce, o geceyi uzun süre at ölüsünün başında konuşmadan geçirdik. Ertesi sabah, daha gün ağarırken, kargalar tepemizde korkunç biçimde dönmeye başladılar. Atın

---

40 Yaklaşık 10 km. (y.n.)

41 Fransızca metinde "caciula". (ç.n.)

ölüsünü de geri kalan şeyleri de onlara bırakmak üzere hızla oradan ayrıldık. Babam yol için koca bir çanak *mamaliga* kaynattı, tencereyi balıkla doldurdu, hemen hemen boşalmış mısır unu torbasıyla su güğümünü birbirine bağlayıp bir heybe yaptı. Ben yorganlarla sacayağını yüklendim.

Yola koyulurken babam, tıpkı Lateni'den ayrılışımızdaki gibi:

— Tanrı bizi korusun! dedi.

Bu kez onu yanıtlayacak ana yoktu, *kaval* da çalmadı.

O gün öğleye doğru tam Călăraşi yoluna girerken, güneydoğudan yaman bir rüzgâr esmeye başladı:

— Hah işte *balataretz*[42] kopuyor! diye haykırdı babam; *krivatz*'ın öncüsüdür bu, yaz bitti demektir! Eğer içinden gelirse, yakında dikenlerin ardından koşmaya başlayabilirsin.

Sonra bir tür çılgınlıkla dikenlere baktığını görünce ekledi:

— Zaten seni Baragan'ın ağzına atan da buydu sanırım. Felaket başımıza çöktü artık; birlikte de koşabiliriz arkalarından.

— Lateni'ye mi dönüyoruz? diye sordum.

— Önce Călăraşi'ye gidelim; şarkının dediği gibi, orası il merkezidir:

Negustor, negustoraş,
Hay la tark la Călăraşi![43]

Yiğit babamın gergin yüz çizgileri azıcık gevşedi! Sevinçle elini öptüm, o da yanaklarımı okşadı:

— Felaketi unutalım, ufaklık!.. Bu dünyaya çile çekmeye geldik biz; yaşam dediğin budur zaten... Ama ulu Tanrı bunu da hesaba katar elbet!

---

42 Bataklıktan esen, güneydoğu yeli. (ç.n.)

43 Hey satıcı, küçük satıcı / Hadi Călăraşi'ye gidelim! (ç.n.)

Sonunda kavuştuğumuz düzgün yolda iki gün yürüdükten sonra, Borçea'nın Tuna'yla bozuştuğu, *razna*[44], yüz elli kilometre gidip Hırşova'da ana kucağına döndüğü yere, Călăraşi'ye ulaştık. Călăraşi'de, kaldırım taşı döşeli yolları, üst üste oturtulmuş evleri, panayırdaymışçasına itişip kakışan insanlarıyla kent ne demek ömrümde ilk kez anladım. Zengin avlularda, travers biçiminde yarılmış kocaman gürgen ve söğüt yığınları vardı; onları gören babam hemen bir balta ile testere aldı, kendine bir çatkı yaptı, sonra başladık odun dolu avluların önünde bağırmaya: *Taytori*[45] geldi! *Taytori*!

Her yerde iyi karşılandık, götürü olarak, ne verirlerse ona çalıştık. Varlıklılar Çingene gibi pazarlık eder diyen babam hep iki katını istiyor, ama sonunda uzlaşılıyordu. Ve zavallı babacığım, sabahtan akşama ter içinde çalışıyordu. Ona elimden geldiğince yardım ettiğim için, ben de terliyordum. Böylece, görülmemiş bir şey, günde ortalama on ley kazanıyorduk.

— Gerekli bu, oğlum, diyordu babam. Baragan'ın ortasında yatan yüz leyi götürmeliyiz eve, yoksa anan kahrından ölür.

Dolayısıyla, peynir ekmek yiyerek, yiğitçe asılıyordum testereye. Ekmek! Nasıl da mutluydum ekmek yiyebildiğim için! Bizim Lateni'nin sonu gelmeyen balığına oranla, gerçek bir çörek gibiydi bu ekmek!

Akşamları, yorgun argın, anamla babamı tanıdığı için beş para almadan ambarın bir köşesine kıvrılmamıza izin veren hancının tahıl pazarındaki hanında, güzelim *lahana sarmasıyla*[46] kendimize ziyafet çekiyorduk. Ama babam, fazla *calik*[47] gözükmemek için, her yemekte bir litre şarap

---

44 Yolundan saparak. (ç.n.)

45 Odun yarıcı. (ç.n.)

46 Fransızca metinde "sarmale". (ç.n.)

47 Eli sıkı. (y.n.)

alıyordu. Ve bu iş böyle bir hafta sürdü. Önümüzde, çalışacağımız bir hafta daha vardı, ondan sonra anamın parasını vermek üzere Lateni'ye dönecektik. Bizi alıp Feteşti'ye, belki daha da öteye götürmeye hazır bir yığın arabalı *cojan* vardı.

Gerçekten de götürdüler bizi oraya. İkinci çalışma haftasına başlayamadan, sevgili anacığımın yanına dönmek üzere yola koyulmak zorunda kaldık, çünkü ölmüştü.

***

O akşam her şeyden habersiz handa otururken, Făcăeni'li Gravila Spânn, kamçısı kolunda, üstü başı toz içinde içeri girdi ve babama her zamanki şakacılığıyla:

— Oo maşallah, Marin! dedi. Sen burada *sarmaları* atıştırırken zavallı Anikacığın...

— Evet, biliyorum, dedi babam elini sıkarken, biliyorum; Anika sabırsızlıkla bizi bekliyor... Ancak bizim de başımıza birtakım felaketler geldi o Tanrı'nın cezası Baragan'da. Gel otur da bize evde olup bitenleri anlat azıcık.

Gravila gelip sağıma oturdu, tam karşısındaki babama garip garip baktı, külahını çıkarıp tükürdü:

— Bana bir *çinzeaka*[48] *cuyka* getir! diye seslendi hancıya.

Ve hiçbir şey demeden ilk bardağı havaya kaldırdı, kolunu uzattı, ilk birkaç damlayı yere döktü[49]. Onu gören babam da şarap bardağını havaya kaldırdı, o da toprağı sulamak istedi, ama gözü "iyi de, aklından geçen kim?" der gibi Gravila'ya dikiliydi. Köylü yanıt vermedi, göz ucuyla bana baktı, bıyığını ısırdı, kaşlarını kaldırarak babama işaret ettiğini gördüm.

Anlayıp gözyaşına boğuldum. Bunun üzerine rahatlayan Gravila, ben ellerimi yüzüme kapatıp hıçkırırken kısaca anlattı:

— Evet, tükenip gitti zavallı kadıncağız... Balık ayıklarken parmağına batan bir kılçık... Hani ne derler, önemsiz bir

---

48 Çeyrek. (ç.n.)

49 Ortodoks geleneklerine göre, o anda sözü edilen, göçüp gitmiş birini anmak üzere yapılan davranış. (y.n.)

şey, küçük bir *sgayba*[50]... Ama sekiz güne kalmadan zehirlendi. Bunun üzerine Făcăeni'ye beni görmeye geldi. Ertesi gün yükümle Călăraşi'ye gidecektim zaten, karım onu bizim evde yatırdı, gün ağarırken yola koyulduk. Bir saniye gözünü yummadan yol boyunca bağırdı. Dün akşamdan önce oraya vardık, doğruca hastanenin kapısına. O gece ruhunu teslim etti. Dün onu "kesip biçtiler", sonra gömdüler.

Adam bir an sustu, sonra ekledi:

— Anika hakkınızı helal etmenizi istedi, kendi hakkını da helal etti.

— Tanrı katında helal olsun! dedi babam birkaç damla şarabı yere saçarken.

— Ee, günün birinde, hepimiz ardından gideceğiz, diye sözü bağladı Gravila.

Sonra, babamın tabağının yanına kocaman bir yazma yumağı bıraktı, hemen tanıdım, anamın balık avlarken taktığı kırmızı *basmaydı* bu.

— Paracıkları, dedi, söylediğine göre, on ley kadar bir şey sanırım...

Babam, dalgın gözleri masaya çevrili, mırıldandı:

— Tanrı'nın cezası Baragan... ve o lanetli balık... Hey ulu Tanrım ne kadar zor şu çileli yaşamı tamamlamak!..

— Toprağı bol olsun! dedi Gravila, babamla kadehini tokuştururken.

Sonra sordu:

— Hangi felaketler geldi diyordun Baragan'da başınıza?

— At geberdi; araba paramparça oldu, bütün balık boşa gitti...

— Daha ne olsun! Tanrı beterinden korusun!.. Peki ya şimdi?

— Bir haftadır odun kesiyoruz... ve çalışmaktan imanımız gevrediği için *lahana sarması* yemek bizim de hakkımız diye düşünmüştük...

---

50 Berecik. (ç.n.)

O kederli akşamın ertesi günü, Gravila'yla birlikte yola koyulduk. O evine dönüyordu, peki ya biz... nereye gidiyorduk acaba? Lateni'ye dönmeyi ne ben istiyordum ne de babam. Bunu birbirimize söylememiştik, ama yüzümüzden okunuyordu. İçimizde en küçük bir istek kalmadığı halde, bucak komşumuz davet edince arabasına bindik. Sanırım, yalnız kalma korkusuyla yaptık bunu.

Yalnız atların aksırıklarının işitildiği uzun molalarla tam üç gün üç gece yolculuk yaptık. Borçea ile beni çağıran, beni isteyen, suskunluklarından tiksindiğim Gravila ile babam olacak adamın yanında bulamayacağım her şeyi bana vaat eden Baragan'ın kıyısından geçerek üç gün boyunca epey yol aldık. Onlar önde ben arkadaydım, kamburlaşmış sırtlarını görüyordum. Zaman zaman bir arabacı geçiyordu yanımızdan:

— İyi günler size, diyordu.

— Teşekkür ederiz, diye karşılık veriyordu iki suskun.

Hepsi o kadar. Dingillerin gacırtısı, tekerleklerin tekdüze gürültüsü, başı, sonu, umudu olmayan yerle gök. Arkamızda kalan upuzun bir yol; en az onun kadar uzun, sıkıcı, insanı burnundan yakalayıp sürükleyen cansız bir kurdele gibi önümüzde bizi bekleyen yol.

Ve yürüyüşün üçüncü günü akşama doğru, arka bacakları üstüne oturmuş, kulaklarını dikmiş, yolun ortasında umutla bize bakan kocaman bir köpek görüyoruz uzaktan. Bunun benim *Ursu* olduğuna eminim; arabadan atlayıp ona doğru koşuyorum, o da bana doğru fırlıyor; birbirimize çarpıp yere yıkılıyor, toz toprak içinde yuvarlanıyoruz, oramı buramı dişliyor, yüzümü gözümü salyaya boğuyor, çıplak ayaklarıma işiyor, sonra beni bırakıp babamın sırtına atlıyor, o da alıp bağrına bastırıyor.

Eve yarım fersahlık yolumuz kalmış. Bunun üzerine babam Gravila'ya:

— Bana bak, kardeş, diyor, köpek bile istemiyor artık şu tahta kulübeyi! İçindeki her şeyi al; bir daha gitmiyoruz oraya. Ben, oğlan ve şu köpek kendimizi yollara vuralım. Senin olsun içinde kadın bulunmayan o *gospodarya*[51].

Arabasının üstünde ayakta duran Gravila, bıyığının ucunu kemirerek bir an düşündü:

— Haklısın, Marin, dedi. Karısı, toprağı olmayan adam bir işe yaramaz. Düş bakalım yollara. Evden çıkaracağım tahtalara karşılık da al sana otuz ley.

Sonra kamçısıyla beni göstererek ekledi:

— Bana sorarsan bu oğlanın içi kıpır kıpır. Diken zamanı dikkat et ona... Yüzüstü bırakabilir seni! On sekizine basar basmaz evlendir; azıcık toprakla bir kadın ver ona, evinin çevresinde oyalansın.

— Hiçbir şeye karışmam ben! diye bağırdı babam. Tanrı'nın dediği olur...

Gravila omuz silkip yola koyuldu.

Bakışlarıyla ne yapacağımızı soran *Ursu,* pılımız pırtımız, yolun ortasında kalakaldık.

Babam, yere çakılmış direk gibi, tam sekiz yıl balık ayıklayıp umut beslediği Lateni'nin ufuklarına baktı uzun uzun. O zaman, Baragan'ın ortasında, bir hakaret gibi suratıma çarptığı sözleri anımsadım: "Benimle gelmek istemesen, dünyada yola çıkmazdım!.."

Biz kuzeye, Yalomitsa'ya, daha başka yerlere doğru yola koyulduğumuzda, uzaktaki bir kilisede ikindi çanları çalınıyordu. Diken okyanusu, batan güneşin örttüğü sırtlarda hafifçe dalgalanıyor, memeyi andıran tepelerse çıplak ve yuvarlak doruklarıyla çöle bekçilik ediyordu. Pırıl pırıl gökyüzünde turnalarla leylekler, büyük göç öncesi döne döne veda danslarını yapıyorlardı. Onlara bakmaktan boynum

51 Çiftlik, ev. (ç.n.)

tutulmuştu; benimse böyle yere çakılı olduğumu bilmek içimi sızlatıyordu.

Ursu, uçuşan böcekleri yakalamaya çalışarak önümde yürüyordu. Epey ilerimizde yürüyen babamsa çoktandır unuttuğu *kavalını* öttürüyordu:

Ot biçmeye gitti Oltenya'lı erkekler...

V

Yalomitsa'nın iki yanında topraklar verimlidir, bir sürü çiftlik vardır. Orada Baragan hiçbir şeye diş geçiremez.

O yörede, *ırgatlık*[52] arayarak, Hacıyeni ile Platoneşti arasında üç gün sağa sola seğirttik, ama tüm kapılardan geri çevrildik. Sonunda, harap bir çiftliğin, bizi kabul etmeye razı olan döküntü bir *konağın*[53] kapısına dayandık bitkin halde. Köyün bir fersah dışında, pek az hayvanı ve ekini bulunan, yoksulca bir soylu eviydi. Baragan, her şeyi yutmaya hazır, hemen kapısında bekliyordu. Konak da, acıklı bir yalnızlığın ortasında, tek bir canlının barınamadığı uçsuz bucaksız topraklara göz dikmiş bu devin karşısında en küçük bir direnç gösteremeyecek gibi duruyordu.

Oraya vardığımızda, dumanı tüten güzel *mamaliga*'nın kokusu okşadı burun deliklerimizi ve *Ursu*'nun kuyruğu sevinçle sallandı. Avlunun her yanında kadın, erkek, çocuk uşaklar dolaşıyor, uzağı göremeyen tavuklarsa tüneklerine doğru yollanıyordu.

Beline sayısız anahtar asılmış, kararlılığı yüzünden okunan, kentli görünüşlü kilerci kadın karşıladı bizi. Pek öyle uzun sorguya çekmedi, hemen gidip bir pencerenin dibinde seslendi:

— *Duduka! Duduka!*[54]

---

52 Fransızca metinde "argat". (ç.n.)

53 Fransızca metinde "conac". (ç.n.)

54 Hanım; hanımefendi. (y.n.)

Balkona çıkan *Duduka*, yüzü soyluca kırışmış, ak saçlı, uzun boylu, sıska mı sıska, ama dimdik duran bir kadındı. Önce ardımızdan uluyan köpekleri susturdu, sonra kilerciye sordu:

— Ne var Mariya?

— Barınacak yer ve eğer varsa iş isteyen iki "yabancı boğaz".

— Yaklaşın bakayım, dedi Duduka korkuluktan aşağı eğilerek.

Ursu'yu dışarıda bıraktık, *külahlarımızı* elimize alıp balkonun altına geldik. İçimi ısıtan sevgi dolu kocaman gözleriyle uzun uzun baktı yüzümüze. Kısa soruları üzerine babam ona her şeyi anlatınca da:

— Vah zavallıcıklar! diye mırıldandı.

Modası geçmiş kara giysileri ona sert bir hava veriyor, ama iyilik dolu sesi bu sertliği unutturuyordu.

— Bir de köpeğiniz mi var? diye göğüs geçirdi.

— Öldürelim mi? diye sordu babam.

— Yok canım... Köpek dediğin nasıl olsa yemeğini bulur. Öbürlerinin yanında kalın. Ve mademki balıktan anlıyorsunuz, çiftlik için biraz balık tuzlayarak işe başlayın.

— Al sana! dedi babam balkonun altından uzaklaşırken; hiç kurtulamayacağız şu baş belası balıktan!

Ve kederlenen yüzü düştü. Lateni'nin çok iyi tanıyıp kaçtığımız yaşamına, o mide bulandırıcı bağırsaklara, en küçük çiziği kavuran tuza, insanın gözüne dolan pullara, kanı zehirleyebilen kılçıklara dönüyorduk yeniden.

Korkumuzu doğrularcasına da, akşam yemeği için kızartılan tuzlu balığın yoğun dumanı kapladı avluyu. Üstelik hangi balık! Hani şu "veremli marya" dediğimiz, leş kokulu bataklıktan kürekle topladığımız, kara pullu talihsiz sazanla ufacık turnalar. *Ursu*, Lateni'de bunun çok daha âlâsını yerdi.

Sofraya oturmadan önce, Duduka'nın evinde her şeyin buna benzediğini gördük. *Mamaliga*'nın kaynadığı *çavun*'un[55] çevresinde, *fakaletz*'e[56] sıçrayan *terçiyu*'ları[57] parmaklarıyla sıyırmaya hazır bir deri bir kemik aç çocuklar fır dönüyordu. Bunu yaparken elleri yanıyor, ama bu onların az sonra kazanın başına dönmelerini ve parmaklarını bal tutmuş gibi yalamalarını engellemiyordu. Başka yumurcaklar bu açgözlülüğün yerine, aşırıp bin bir güçlükle közledikleri yarı kuru mısır koçanlarını yeğliyorlardı. İki küme de kovalanıyor, kısık sesle azarlanıyor, ızgaraların çevresinde dolanıp göz açıp kapayıncaya dek balık yürüten köpekler gibi dövülüyorlardı.

Asık suratlı erkeklerle kadınlar, bolluğun uğramadığı "avlu"yu denetleyen kilerci Mariya'ya kaçamak bakışlar atarak, sessizce, bıkkın, ağır ağır iş görüyorlardı. Burada düzenin ve sertliğin pek bulunmadığı, herkesin bir şey yapmadan vakit öldürdüğü de görülüyordu; peki ama, neden bu kadar uşak vardı o zaman?

Bunu kendime özellikle, kilercinin bir insanın tayını olarak saptanan, ama aslında dişinin kovuğunu bile doldurmayan *mamaliga* dilimlerini kılı kırk yararak dağıtışına bakarken sordum.

— Anlaşıldı, dedi babam, burada bir ineği sağmaya iki kişi, aynı *mamaliga* lokmasını yutmaya da dört kişi koşuyor.

Kocaman hasırların çevresindeki alçak taburelere sıralanmış uşaklar, insanı güçbela doyuran bu polenta diliminin dışında, bir *strakina*[58] da *salamura*[59] alıyordu. O kadar. Yumurcaklar aç kurt gibi saldırdıklarından, kimse yoksun

---

55 Koca kazan. (ç.n.)

56 Uzun saplı karıştırıcı. (y.n.)

57 Polenta damlası. (y.n.)

58 Toprak tabak. (ç.n.)

59 Kızartılmış balık, suyla ıslatılıp bu toprak kaba konuyor, isteyen biraz tuz biber ekiyor; salamura işte bu. (y.n.)

kalmasın diye, *mamaliga* kazanının başına gerçek bir bekçi dikiliyordu. Hırsızlıkta hepsinden usta olduğu söylenen bir çocuğun odaya kapatıldığını gördüm.

Kimse şaşırmıyordu sanki bu yaşama. Bütün yüzlerde doğal bir yazgıya boyun eğiş okunuyordu. İnsanlar, ellerindekini yiyip bol bol su içerken pek az konuşuyordu. Erkekler yemekten sonra, yarı sönmüş ızgaralardan birinin yanına çömelip gün batarken ağır ağır kemirdikleri mısır koçanlarını közlemeye gidiyor, köpekler de kadınların attığı balık artıklarını kapışıyorlardı.

O akşam pek bir şey anlayamadık, ama ertesi gün her şeyi öğrendik.

***

Varlıklı bir aileden gelen Duduka, onu nefret ettiği bir adama zorla vermeye kalktıkları gün ana babasıyla bozuşmuştu. Bu iş on yaşındayken, çocukluğunda her eylül birlikte dikenlerin ardına düştükleri ceylan gözlü, abanoz yeleli, "haydut" görünüşlü bir delikanlıya çoktan gönül vermişken başına gelmiş. O yörede hiç kimse bu iki yumurcak kadar çılgınca *krivatz*'ın, Baragan'ın ve ölümsüz dikenlerinin ardına takılıp gidemez denirmiş.

Başlangıçta kimse bir şeyden kuşkulanmıyormuş, ama daha sonra, Duduka'yı sevgilisinin kollarında yakalayınca, derebeyi babanın kiraladığı iki korkunç adam bir gece Tudoraki'yi öyle bir pataklamışlar ki, zavallı oğlan serildiği yerden kalkamamış. Bunun üzerine Duduka, Meryem Ana'nın önünde, öldürülen oğlana sadık kalmaya yemin etmiş. Yeminini de tutmuş. Anası babası mirastan ona hiç pay ayırmamış, ölürken, bütün servetlerini sevinçten göklere uçan iki kız kardeşine bırakmışlar.

Şimdi geçimini sağlayan küçük çiftliği bir amcasına borçluymuş. Kötü yönetilen bu çiftlik de, "*pustiyati*'ye[60] doyamayan Baragan" tarafından lokma lokma yutulmuş. Ama

60 Issızlık, çöllük. (y.n.)

kendisi de neredeyse gelip geçene el açacak duruma düşen Duduka, başka yerde yaşayamayacak bütün bu uşakları ana gibi kucaklamış. Evinde ne varsa onlarla paylaşıyor, rahibe gibi yaşıyor, hiçbir pahalı zevke özenmiyormuş. En büyük sevinci, özellikle dikenlerin göründüğü dönemde Baragan'ı seyretmekmiş. O zaman başını balkonun korkuluğuna dayadığı, gençlik anılarının ardında çok tatlı saatler geçirdiği, ara sıra da ağladığı görülürmüş.

Kilerci Mariya hem onun sırdaşı hem de çiftliği yöneten yumruktu. Elbette yumuşak bir yumruktu bu, çünkü Duduka "insanlarına" sert davranmasını yasaklıyordu.

— İşlerin kör topal yürüyebilmesi için, bırak herkes yapabildiğini, yapmak istediğini yapsın, diyordu hep Mariya'ya.

Evet, "işlerin kör topal yürüyebilmesi" için, oysa işler hiç de iyi gitmiyordu. Ve iki arada bir derede kalan zavallı kilerci dağıttığı *mamaliga*'yı her gün biraz azaltıyor, sonra köyde şu yanık türkü çalınıyordu kulağına:

Bizim Duduka'nın evinde,
Ceviz kadardır mamaliga
Ve sopalı bekçi durur başında
Çocuklar da vurulur prangaya
Yürütmesinler bir tutam polenta diye![61]

Duduka'nın kurtardığı düşkünlerin en eskisi Mariya'ydı. Aynı zamanda en kederlisi, çünkü biricik tutkusu hanımına hizmet etmekti. Kırk yaşına gelmiş, ömründe bir Tudoraki tanımamış, dikenlerin ardında koşan çocuğun sevincini tat-

---

61 Rumencesi:
Pe le noï, pe la Duduca,
Face m'maliga cât nuca
Si-o pazeste cu maciuca.
Si pune copchiii'n hiare,
Sa nu ta m'mliga'n ghiare. (ç.n.)

mamış, Baragan'la ilgili anıları düşünüp gözyaşı da dökmemişti.

Oysa her insanın şu ya da bu nedenle gözyaşı dökmesi alnına yazılmıştır. Nitekim, güzel eylül akşamlarında köylülerin o alaylı türküyle kendisini tefe koyduklarını işiten Mariya da gidip hanımının balkonu dibine çöküyordu; ve hanımı geçmiş günlerin düşlerine dalıp kendini sevgilisiyle el ele koşar görürken, yazgının insafsızca yere serdiği kilerci kadın yalnız şu renksiz kendini adayıştan oluşan yaşamına ağlıyordu acı acı.

"Sopalı bekçiyle korunan" o "ceviz büyüklüğündeki *mamaliga*" öyküsü; polentadan "bir tutam kapmasınlar diye prangaya vurulan" çocuklardan söz eden alaylı halk türküsü; o tatlı, ama acımasız türkü babamın aklından çıkmaz oldu.

— Çok güzel seçilmiş birkaç sözcük, Duduka gibi talihsiz mal sahiplerinin değil, asıl ülkenin dört bir yanını dolduran, babasına benzer derebeylerinin pençesinde ezilen ülkemizin çektiği bütün acıları dile getirmeye yetiyor, diyordu bana.

Bütün Romanya'yı bir uçtan diğerine dolaştığı, halk türkülerimizin çoğunu bildiği için bunu söylemeye hakkı vardı doğrusu. Ama onun, kendi deyişiyle "Tanrı'nın gazabına uğramış iki kadına" yakılmış ağıt kadar başka bir şeyden irkildiğini görmemiştim. Duduka'nın evinde balık tuzlamakla geçirdiğimiz o bir hafta boyunca, gün doğumundan batımına dek bu türküyü mırıldandı durdu. Sanırım kavalından bu kadar kederli ezgiler, dudağından da bu kadar üzücü sözler dökülmemişti.

Bense, kendimi çevremde gördüğüm köpekçe yaşama çivilenmiş duyumsamanın verdiği korkuyla, insanı özgürlüğe kavuşturan dikenlerin ardına düşüp koşmaya da her zamankinden daha hazır olduğumdan, "ardı arkası gelme-

yen yakınmalarıyla" canımı sıktığını söylüyordum çoğu kez bağıra çağıra.

Nasıl pişman oldum sonra bu yaptığıma!

Ancak o gün bu saplantının kısa sürede onun canını alacağı kimin aklına gelirdi ki?

VI

Derken, alıp başımı gideceğim gün gelip çattı. Zaten o günü her şeye hazır olarak bekliyordum. Talihim çok açık gitti doğrusu.

Babam o sabah, başka adamlarla birlikte Ciurceni'den iki araba saman getirmeye giderken bana:

— Dün akşam, boradan sonra domuzların ağızlarında saman "taşıdıklarını" gördüm, dedi. Bu, *krivatz*'ın bugün yarın esmeye başlayacağını gösterir. Şu dikenlerle başımı ağrıtma! Kışı burada geçirelim... Sonrasını bahar gelince düşünürüz.

Hiç karşılık vermedim, ama o bunun ne anlama geldiğini anladı, gelip beni kucakladı. Zavallı babacığım... Ama ne yapalım, böyledir bu işler: Herkes kendi yoluna gider. Benim yazgım tepeden tırnağa değiştiyse, bugün *kendi* evimde, *kendi* toprağımda hoşuma giden şeyler yapıyorsam bunu büyük ölçüde, baba sözü dinlemeyen o çocuk düşüncesizliğine borçluyum.

Çiftlikte benim gibi üstü başı dökülen, ayakları çıplak, sıska, kir pas içinde dört oğlanla üç küçük kız vardı. Dikenlerin ardında koşulacak büyük güne duydukları özlem pek de büyük değildi: İki fersah koşacaksın, sonra gelip "cevizden iri olmayan *mamaliga*"yla yetineceksin. İnsan kalıntısı

olarak doğmuş çocuklardı bunlar. Dolayısıyla, niyetimi onlara açmaya gerek duymadım.

Buna karşılık, köydeki çocuklar bir haftadır yalnız dikenlerden söz ediyorlardı.

— Ah, ah! bu yıl yapıcam artık o *latâ*'yı![62]

Varlıklıların çocukları çok şımarık oldukları, "toprağın kölesi" ana babaların çocukları da yoksul mu yoksul oldukları için, koro halinde *latâ* yapma sözü veriyorlardı birbirlerine:

— Călăraşi'ye dek kovalıycam onları! diye bağırıyordu biri.

— Ben Bükreş'e kadar! diyerek katılıyordu başka biri açık artırmaya.

Yüz, iki yüz kilometreyi yalınayak koşmak söz konusu bile olamazdı elbet, ama hey ulu Tanrım! Baragan'ın bağrında doğmuş bir yumurcağın gözü pekliğine, düşlerine, varsayımlarına, umutlarına sınır mı olurdu?

Örneğin, altı atlı faytonuyla oradan geçecek süslü püslü, güzel, iyi yürekli bir hanımefendiye neden rastlamasındı? Ya da zorbaları öldürüp duka altınlarını zavallı yoksulun nasırlı avuçlarına döken, hani şu can alıcı *filintaları*[63] kuşanınış haydutlara? Ya da kendisi gibi dikenlerin ardında koşan, onu elinden tutup saygıdeğer anasının önüne götürecek: "Anneciğim, işte sana nişanlını getirdim!" diyecek çılgın bir derebeyi kızına?

Neden olmasındı? Büyükannesinin *gura sobei*[64] anlattıklarının hiçbirine inanmamak mı gerekirdi? Daha sonraları, köyün yaşlı sığırtmacı, büyücü Nastas Baba'nın anlattıklarına da mı inanılmayacaktı? Hani şu hakkında türkü yakılmış Nastas Baba'nın:

---

62 Büyük çılgınlık. (y.n.)

63 Fransızca metinde "flinta". (ç.n.)

64 Sobanın başında. (y.n.)

Moşe Nastasse din Livezi
Sel c'o suta de podvezi
Sal e vezi sa nu le krezi.[65]

Böyle denirdi onun için. Boyu elindeki değnek kadar, bir omzu kambur, gözü yaşlı, yassı burunlu, kaba saba, pantolonu sürekli düşük, bir ayağı aksayan bu adam köyün gözdesiydi; ineğin biri mi hastalandı, elini dirseğine dek hayvanın kıçına sokar, hayvan bir anda iyileşiverirdi; buzağının biri ters mi "geliyor", yine aynı elle düzgün "getirir", buruncuğu iki ön ayağının arasına usulca yerleştirilmiş olarak doğurturdu; büyümenin verdiği bunalımla sürgüne yakalanan bir domuz yavrusunu, bilmem neyle karıştırdığı bir avuç arpa yedirerek *kazaklaştırırdı*[66]; kudurmak üzere olan bir köpeğin iki gözünün arasını kızgın demirle dağlar, kuduzdan iz kalmazdı. İnsanın ağrıyan yerini ovmayı, havanın nasıl olacağını haber vermeyi, daha üç aylıkken bir tavuğun iyi yumurtlayıp yumurtlamayacağını, bir horozun "iyi çalışıp çalışmayacağını" söylemeyi bir *falcı babadan*[67] daha iyi becerirdi.

Ama Nastas Baba'yı asıl bir tayı ya da tosunu bir parça iple, birkaç çubukla iğdiş ederken görmek gerekirdi. Nastas Baba "küçük torbaları" avuçlayıp göz açıp kapayıncaya dek "işi bitirirken", hayvanın yalnızca gözleri şöyle azıcık açılır, o da şarkısını mırıldanırdı:

Vin la tayka bayetşaş
Vin la moşu flakayaş
Moşu sat e flakayaska
Fetele sa te'ndrageaska.[68]

---

65 Bin bir işi beceren / Nastas Baba'yı görseniz / Gözünüze inanamazsınız. (ç.n.)

66 Fransızca metinde "cazac". (ç.n.)

67 Fransızca metinde "baba". (ç.n.)

68 Gel bana doğru yavrum / Ömür boyu bekâr kalacaksın / Kızların gözdesi olacaksın. (ç.n.)

Çocuklara gelince, başka kimse onlara yüze dek yanlışsız saymayı Nastas Baba kadar hızlı öğretemezdi. Ondan sonra değneğini havaya kaldırır, buyurgan bir sesle:

— İnsan ancak dünyayı dolaşmaya çıkarsa *un om*[69] olabilir! derdi. Hele bizimgibi *cojan*'larda görüldüğü üzere, dokusunda azıcık şeytanlık varsa!

Ve başlardı örnekleri sıralamaya:

— Şunlara bakın: Călăraşi'li yargıç Vasilika Bey; Bükreş'li şapkacı Andrey Bey; İbrail'li büyük manifaturacı Take Bey. Bunların hepsi bizim buralı *cojan*'ların çocuklarıdır. Alıp başlarını gitmemiş olsalar şimdi ne olacaklardı dersiniz? Birer *ırgat* parçası! Baldırı çıplaklar! Şimdiyse hepsi birer *adam*'dır!

Çevresine toplanan yumurcaklar onu dinler, "Călăraşi'li yargıç" olacakları günü görmek üzere birbirlerine bakar, yalnızca çocukların becerebildiği gibi düşlere dalıp giderlerdi.

Babamın Ciurceni'ye gittiği günün sabahında bu çocukların yanına gittim.

***

Sıvışmaya hazırlandığım için, yanıma birkaç iri *kodru*[70] *mamaliga*, iki üç pırasa almak zorundaydım; Duduka'nın evindeyse hiç pırasa yoktu. Köyün araba ustasının oğlu Dişlek bana bu yollukları hazırlamaya söz vermişti. Onu görmeye gidiyordum.

Ona yolda, babasının yanında rastladım. Bir atın çektiği tapana yatırılmış inek ölüsünü Baragan'a atmaya gidiyorlardı.

— Gelincik ısırmış, diye seslendi. Gel bak babam onu nasıl yüzecek!

Yüzme işi çabucak yapıldı; sonra, inek derisini tapana seren arabacı hızla köye döndü.

— Hadi gidip fırıncının başına çökelim! *Kotyuga*'sıyla[71]

---

69 Adam. (ç.n.)

70 Dilim. (y.n.)

71 Kapalı yük arabası. (y.n.)

köyde şimdi. Bakarsın bir parça ekmek koparırız adamdan. Dikenlerin ardında koşarken harika olur, değil mi? Şöyle kocaman bir *bulka*!..[72] Nicedir ağzıma ekmek girmedi. Senin de öyledir elbet.

Elbette öyleydi... Bütün köylüler gibi, ekmek nedir bilmezdim. Ama fırıncıdan ekmek aşırmak hiç hoşuma gitmiyordu:

— Ben azıcık *mamaliga*'yla yetinirim, dedim oğlana.

Dişlek yaman bir yumruk indirdi omzuma:

— Ne aptalsın be! Tamam, *mamaliga*'yla pırasan olacak, ama en iyisi ekmektir.

Özellikle küçük boğazlara ne kadar iyi geldiğine, köye vardığımızda, *kotyuga*'nın çevresinde çılgınca bağrışan çocukları görünce aklım yattı:

— Ekmek! Ekmek! Ekmek!

Köyde yalnız bu sözcükler, bir de fırıncının geçişiyle akıllarını kaçırmış köpeklerin uluması duyuluyordu. Zavallı fırıncı! Köyümüzde satabildiği beş altı kilo ekmek için, her hafta, yumurcak sürüsüyle gerçek bir savaşa girmesi gerekiyordu. Kamçı yağıyordu çocukların tepesine. Ama pek ender sağ salim çıkıyordu köyden, nitekim o gün Dişlek ondan bir ekmek aşırmayı başardı. Ancak kıskanç bir arkadaşı onu ele verdi, fırıncı gidip dört meteliğini araba ustasından istedi, o da oğluna küfürler yağdırarak, gözdağları vererek ödedi:

— Bu sefer geberticem seni! diye bağırıyordu adam; hele bir eve dön!

Dişlek, somun koltuğunun altında, çevresinde "Bir lokmacık ver! Bir lokmacık ver!" diye yalvaran çocuk alayıyla kaçıp gitti.

İyi yürekli bir oğlan olduğu için, ekmeğin yarısını dağıttı. Bana da bir lokma düştü.

— Gerisi yarına, dedi.

Sonra birlikte, otlağa, Nastas Baba'yı görmeye gittik.

---

72 Argoda somun. (y.n.)

Aşırılan ekmeği ve yöneltilen gözdağını öğrenen sığırtmaç Dişlek'i yatıştırdı:

— Baban kapasın çenesini! diye bağırdı. Senin yaşındayken çok daha fazla şey aşırdığını bilirim ben! Papaz tanığımdır!

Papaz, dingin yüzlü, kırmızı burunlu yaşlı bir adamdı. Köydekiler gibi onun da üstü başı dökülürdü. Ama iyi yürekli bir insandı. Sığırtmaca ekini, mısırı kendi biçip toplamasından yakınıyordu. Haykırdı:

— Bir papazını bile besleyemeyen *seara ey de biserika!*[73]

— Peki ya ben! diye karşılık veriyordu Nastas Baba, yok yere onca angaryaya katlanıyorum: Elime geçen bir kabak, bir torba mısır unu, kırk yılda bir de birkaç yumurta. Sürüye gelince, o da beni, marttan eylüle, hayvan başına iki leye dere tepe koşturuyor.

— Evet, Nastas, senin de başın benim kadar dertte, diye onayladı papaz.

Sonra, her yanı yamalı cüppesinin cebini karıştırıp küçük bir şişe çıkardı:

— Al, Nastas, bir yudum çek şu güzel *cuyka*'dan! Acını dindirir.

Papaz Simon'un yalnız adı papazdı. Kilisesi, yöredeki bütün köy kiliseleri gibi, gelip giden olmadığından bütün hafta kapalıydı. Pazarları ve yortularda, kamburu çıkmış birkaç yaşlı katılırdı ayinlere. Papaz yardımcısının sağır gibi: "Kili-se içinnn! Kan-dil içinnn!" diye bağıra çağıra dolaştırdığı tepside topu topu birkaç ley, üç beş mum toplanırdı.

Ölüm de, nikâh ve vaftiz de kırk yılda bir olurdu. Ve her ayın ilk günü, evleri kutsamaya gittiğinde, üstten kulplu küçük tenceresine para yerine düğme ya da bozukluk atılırdı.

Ama insanlar onu severdi, çünkü hoşgörülü bir adamdı, Tanrı'nın iyi bir kuluydu. Onunla ilgili hoş bir öykü anlatılırdı:

---

73 Dinine yandığımın kilisesi. (y.n.)

Baragan'ın Dikenleri

Yaşlandıkça, belleği ona sık sık oyun ediyordu. Bunun için, kendisine gelip küt diye "Paskalya'ya kaç gün kaldı?" diye soran Hıristiyanlara şaşırmadan yanıt verebilmek üzere, Büyük Perhiz'in başında o sayıda mısır tanesi koyuyordu cebine. Her akşam tanelerin birini atıyordu. Böylece, bir köylü gelip o can sıkıcı soruyu sorunca, cebinden taneleri çıkarıyor, sayıyor, tamı tamına yanıt veriyordu.

Ama bir keresinde, hınzır bir çocuk cüppesinin cebine bir avuç mısır doldurmuş. Dolayısıyla, papazın her gün bir taneyi atması işe yaramamış; büyük yortu yaklaşırken, cebinde hep gereğinden fazla mısır tanesi kalıyormuş. Bu yüzden, dört bir yandan sıkıştırılan papaz, sonunda cebinden mısır yığınını çıkarıp insanlara göstermiş ve "Bu yıl paskalya falan yok!" demiş.

VII

Dişlek, tek başıma uyuduğum ambarın kapısını çaldığında vakit gece yarısı olmalıydı. Elinden tutup bana yataklık eden boş çuvallara götürdüm. Tir tir titreyerek, hemen içlerine gömüldü.

— Babam beni hiç böyle dövmemişti diye mırıldandı usulca.

Sesi öylesine değişmişti ki, onu ancak bebeği andıran solumasından tanıdım. Anlatmaya devam etti:

— Bir saman yığınına süzülmezden önce uzun süre bekledim. Uyurken, orada yakaladı beni. Anam koşup elinden almasa, sanırım gebertecekti beni.

— Ne baba ama!..

Dişlek ağlamıyordu. Işıl ışıl yanan ufacık gözleriyle, kemikli, solgun, kıpır kıpır yüzünü karanlıkta seziyordum. O benim biricik arkadaşımdı. Kardeşim gibi seviyordum onu.

— Aç mısın? diye sordu yine de, uyumadan önce. Ekmeğin yarısı bende. Şurada, çuvalların üstünde. İstiyorsan al.

— Peki ya sen? diye sordum; sen ne yedin bugün?

— Közlenmiş mısır. Bir koçan daha var, ama buz gibi, kaskatı.

— Ver onu bana!

Koçanı çıkarmak üzere koynunu karıştırırken elinde olmadan inledi:

— Her yanım çürük içinde, diye açıkladı.

Mısırı kemirirken, hiç dayak yemediğimi düşündüm.

— Ne baba ama! Zavallı Dişlek...

Boynuna sarıldım, birlikte uyuduk.

Sonra inanılmaz bir sabah!.. Daha gün ağarmamıştı ki, görülmemiş bir sarsıntı beni yerimden sıçrattı; ambarın kapısı menteşelerinden kopmuştu.

— *Krivatz* başladı! diye haykırdım.

Ağır bir uykuya dalmış olan Dişlek kıpırdamadı bile. Hiç ilişmedim. Çok gereksinmesi vardı, bıraktım uyusun, ben de gözlerim ardına dek açık, yattığım yerde bekledim.

Duduka'nın evindeki avlu, Baragan'daki gibi –boşu boşuna öyle demiyorlardı elbet– *vraşte*'ydi[74]. Hele sırtını kuzeye vermiş ambar *krivatz*'a iyice açıktı. Bir zamanlar pencere olması gereken koca bir boşluktan içeri, bir dalga kadar yoğun rüzgâr doluyordu. Sevinçten titriyordum. Kapı yere serildiğinden *krivatz* pencere deliğinden çağlayan gibi dökülüyor, yüzlerimizi yalıyor, sonra devrilmiş kapının bıraktığı boşluktan akıp gidiyordu. Onu üstümde öyle ağır ve soğuk duyumsuyordum ki ortalık bu kadar karanlık olmasa, rüzgâr ırmağını görürdüm diye düşünüyordum.

Dışarıda, ıslıklardan, homurtulardan, çatırtılardan oluşan uyumlu bir kargaşa vardı. Kendi haline bırakılmış bir ocak boğa gibi böğürüyordu. Her yandan tahtalar düşüyordu. Arkadaşım başını çuvalların altına gömmüş horuldarken, gözüm eski pencere boşluğunda, tek başıma bütün o gümbürtüyü dinliyordum.

Derken kuzey rüzgârının yeni bir üfürüşü, sonra vınn diye yüzüme çarpan, kanatacak kadar batan bir şey.

— Dikenler! Dikenler! diye bağırdım avaz avaz, *krivatz*'ın bize kadar getirdiği topağı elimle iterken.

Bunun üzerine Dişlek de ayağa fırladı; sevinçle:

---

74 Duvarları yıkılmış; viran. (y.n.)

— Geldiler mi? diye bağırdı; hemen gidelim!

Giyinmeye gerek yoktu; giyiniktik zaten. *Külahlarımızı* kulaklarımıza dek çektik, ikimiz de birer değnek aldık, *mamaliga* ile pırasaların yerini tutacak yarım ekmeği unutmadan hızla dışarı fırladık.

Hey gidi gerçekleşmesi olanaksız çılgınca yaşam hey!.. Bugün, yirmi yıl sonra, o peri masalının bir düş olup olmadığını, çocukluğumun bu masalı gerçekten yaşayıp yaşamadığını soruyorum kendi kendime. Çünkü dillere destan zalim Türk egemenliğinden beri, güzelim, çalışkan ülkem bu öyküde anlattığımdan daha korkunç günler yaşamamıştır; sevecen ulusum hiç o kadar amansızca acı çekmemiştir. İyi de biz çocuklar ne biliyorduk bu konuda? Saptan samandan bir kulübede doğmuş olanların sürdükleri sevimsiz yaşamın, insan denen varlığı yiyip bitiren, başka bir kılığa sokan, alışkanlık yüzünden artık kimseyi ayağa kaldırmayan o sonu gelmez yoksunlukların dışında, Romanya'nın bir ucundan öbürüne milyonlarca köylünün bağrından yükselen toplu inilti konusunda ne biliyorduk ki? Kıyılarındaki yaşamın yarı uykuda biçimlendiği, boş hayaller içinde sürüp gittiği başına buyruk, tembel Baragan'ın dölleri bizler, Tanrı'nın buralarda yetişmesine izin verdiği mısır koçanını her şeyden habersiz kemiriyor, "ceviz tanesinden büyük olmayan" *mamaliga*'mızın inceliğine kısık sesle türküler yakıyorduk; aslında *mamaliga*'nın inceliği bütün Romanya'da aynıydı, ama başka yerlerde insanlar bunun bedelini kan ve terleriyle öderken, Tanrı'nın ve insan kanı emen sülüklerin unuttuğu bizler onu külahımızın altını kaşıya kaşıya kazanıyorduk. Ama bu aklımızın köşesinden geçmiyordu. Dikenler kötü tohumlarını dört bir yana saçmaya hazır olduğu gün Baragan'ın üstünde esmeye başlayan *krivatz* bizi önüne katıp götürdüğü zaman öğrenecektik bunu.

***

Ağaran günün hafifçe aydınlattığı gökyüzünden düşen ışıklar altında, sağa sola saçılmış koyun sürüsünü andıran dikenler, kimi zaman seçilemeyen toprağı yalayarak geçiyor, kimi zaman da çılgın bir Tanrı'nın havaya savurduğu ürkütücü yuvarlaklardan oluşan bir gölge yağmuru halinde alacakaranlığa fırlıyorlardı.

Kül rengi kırlar tam bizi yutmak üzereyken Dişlek göğüs geçirdi:

— Ah, ah! Keşke *smey*[75] gibi üstlerine binip uçabilseydik!

Demeye kalmadan, *krivatz*'la dikenler bizi birbirimizden kopardı. Az sonra ikimiz de, karınları yerde sağa sola seğirten birer hayalete döndük. Onu uzaktan, güzel dikenine bin bir güçlükle egemen olmaya çalışırken seçiyordum. Onunki kadar kocaman, yuvarlak dikenim de bana daha az kök söktürmüyordu, çünkü rüzgâr fırtına gibi esiyordu. Ve asıl önemli olan bir sürü dikenin değil, aynı dikenin ardında olabildiğince uzun süre koşmaktı, zira güzeli pek enderdi. Dolayısıyla, bizi ekmeye kalktıkları an uçları kancalı hafif sırıklarla, uçan ağaççıklarımızın yolunu kesiyorduk. Kimi zaman da, azıcık soluk almak üzere onları durdurmak zorunda kalıyorduk.

Bacaklarım arkadaşımınkilerden daha uzun olduğundan, güneşin ilk ışınları kızıl örtüsünü Baragan'ın uçsuz bucaksız hayhuyu üzerine serdiğinde, sanırım ondan bir kilometre öndeydim. Bunun üzerine dikenimi sırığımın tepesine geçirdim, küçük bir tepenin üstüne çıktım, karayelin silip süpürdüğü otlaktan sürüsüne son bir gün koparmaya çabalayan Nastas Baba'yı çölün öbür ucunda gördüm.

Az sonra Dişlek gözüktü, arkasında büyük aralıklarla, çoktan solukları kesilmiş bir dizi arkadaş vardı. Birlikte yuvarlandıkları dikenlerin arasından, her yandan çıkıveriyorlardı. Zaman zaman ikisi birbirine karışıyor, sivri bir *külah*,

75 Yarış atı. (ç.n.)

küçücük iki kolla bir sırık ansızın dikilene, bir tarlafaresi gibi iki ayağı üzerinde debelenene dek hangi topun diken, hangisinin yumurcak olduğu seçilemiyordu. Sonra, karayel ikisini yeniden birbirine karıştırıyordu.

Onlar yanıma gelmeden tekrar koşmaya başladım.

Bir saat sonra, ikinci durakta beni yakaladıklarında, sayıları yarıya inmişti. Ufukta köyün, Duduka'nın çiftliğinin izi bile kalmamıştı. Görünürde yalnız Baragan vardı... Bir de dupduru gökte ıslık çalarak uçuşan dikenler... Kör topal koşularını sürdüren küçük çalı yığınları... Feleğini şaşırmış kargalar... Ardına sığınmak üzere en yükseğini seçtiğimiz, birbirini izleyen sonu gelmez küçük tepecikler.

Altı çocuk kalmıştık. İkisinin çıplak ayakları çok kötü kanıyordu. *Mamaliga* ve pırasadan oluşan azıklarını büyük bir incelikle bize vererek, bu molada yarıştan çekildiler. Dişlek de onları ekmek kırıntılarıyla ödüllendirdi, biraz üzgün, köyün yolunu tuttular.

Kalan dört çocuk, insanın ağzını sulandıracak bir şölen çektik kendimize. *Mamaliga* ile tuzlu pırasa hiç bu kadar doymak bilmez ağız görmemiştir sanırım; ve hiçbir tereyağlı, peynirli *plaçinta*[76] yemeğin üstüne Dişlek'in pasta yerine esirgemeden dağıttığı ekmek kırıntıları kadar beğenilmemiştir. Ekmek o kadar tatlıydı ki, öbür iki arkadaş birer lokma daha istediler.

— Kalanın hepsini size vereyim, dedi Dişlek, buna karşılık siz de *opinci*'lerinizi bizimkilerle değişin.

Gerçekten de, bizimkilerin tabanları delinmişken onların ayağında hemen hemen yeni çarıklar vardı.

— Siz çok uzağa gidemezsiniz, diye açıkladı arkadaşım, Matake'yle benimse nerelere uzanacağımızı Tanrı bilir!

Öbür ikisi duraksayıp bakıştılar.

— İyi ama, çok pahalı bu... dedi içlerinden biri.

---

76 Börek. (ç.n.)

— Ne demek pahalı? diye bağırdı Dişlek heyecanla.

Sonra yüzündeki morlukları göstererek:

— Bak bakalım kaça patlamış bu ekmek bana?

Koşu arkadaşımızın aklı yatmış gibiydi, ama sözünden dışarı çıkmayan arkadaşı gibi *opinci*'lerinin bağlarını çözerken:

— Ayrıca dört sedef düğme verirsin bana! diye bağladı pazarlığı.

Onlar sedef düğmelerle ekmeğin kalanını ve bizim delik *opinci*'leri aldılar. Biz de onlarınkileri, sonra:

— Bize birer lokma ekmek verme sırası sizde, dedi Dişlek. Kendimize birer *galuşka*[77] yapmayı unuttuk.

Bu unutkanlık, son ekmek parçasını alan iki oğlanı bir an mosmor etti, ama yiğit arkadaşlar oldukları için sonunda bu özveriye katlandılar. Bir sonraki molada tadını çıkarmak üzere, iki *galuşka* yaptık kendimize.

Sonra dikenlerimizi saldık, rüzgârla birlikte haykıra haykıra, yeniden ileri atıldık:

Vira la Profira
Sapte galbeni lira![78]

---

77 Bu galuşka (köfte), bizim ovalarda, kimi çocukların çiğnedikten sonra yutmayıp top biçiminde ağızlarından çıkardıkları, daha sonra "ikinci kez yeme" keyfini tatmak üzere bir köşeye koydukları son ekmek ya da *covrig* (gevrek) lokmasıdır. (y.n.)

78 Ver elini Profira / Orada altın yedi duka! (ç.n.)

VIII

Sonraki molada dört kişi olamadık, çünkü daha bir fersah gitmeden iki arkadaşımızın tabanları kanadı. Oğlanlardan daha dayanıklısı, *opinci*'lerin değişimi için pazarlık etmiş olan, biraz daha gitmek istiyordu, ama öbürü dikeni bırakmış, arkadaşının ceketine yapışmış ağlıyordu. Ağlayıp sızlaması ona ***külahına*** sakladığı ***galuşka***'sını yamyassı eden bir tokada patladı. Zavallı oğlan, saçının ve ***külahının*** dibinden leş gibi olmuş ***galuşka***'yı aldı, hıçkıra hıçkıra yedi.

Cebinde çok değerli bir kutu kibrit olduğundan, Dişlek bunu iki sedef düğmeye almayı önerdi.

— Üç düğme verirsin bana!

— Tamam, üç düğme veririm!

Böylece, çok ender bulundukları, çok güzel oldukları için hepimizin bayıldığı sedef düğmelerin yardımıyla ikinci alışveriş de tatlıya bağlandı. Sedef düğmeler madenden yapılmışların on katı değerliydi. Onları elde etmenin iki yolu vardı: Ya korkunç bir dayak yeme pahasına evdeki kadın giysilerinden kesmek, ya da köydeki sedef düğmelerin hemen hepsini toplamış olan Dişlek gibi düğme oyununda kazanmak. Biraz daha yüz kızartıcı üçüncü yolsa, yeni *opinci*'lerini düğme karşılığında eskimişleriyle değiştirmek ya da kentlilere özgü şeyi, kibrit kutusunu elinden çıkarmak. Oysa

o ekmekten çok daha değerliydi, çünkü kuş uçmaz kervan geçmez kırlarda kendi ateşini yakamayan çocuk mermisi bitmiş talihsiz avcıya benzerdi. Bu yüzden, Dişlek kibritlerin birazıyla kutunun *scarpiniş*'inden[79] küçük bir parçayı arkadaşlara bırakmak zorunda kaldı. Ondan sonra birbirimizden ayrıldık.

İki oğlan, kendilerini geriye doğru iten yele başlarını verip, topallaya topallaya geri döndü. Gözden kayboluncaya kadar arkalarından baktık.

Sonrasında Baragan bize daha bir ıssız geldi. Şimdi artık gerçekten yalnızdık ve ikimiz de çocuktuk. Ben arkadaşının bir şey demesini ya da yeniden koşmaya başlamasını bekliyordum, ama o da aynı şeyleri benden bekliyordu. Böylece, omzumuz esen yele dönük, ayağımız dikeni tutan sopada, göz göze bakışmaktan kaçınarak orada dikildik kaldık. Daha çok, arkadaşlarımızı yutmuş olan sonsuzluğa doğru bakıyorduk.

Onların ardına düşmek çok daha akıllıca değil miydi?

İçim ezik bunu düşünürken, bir de baktım Dişlek *külahını* çıkardı, içinden *galuşka*'sını aldı, büyük bir keyifle, ağır ağır kemirmeye başladı. Bunu görünce, ben de *külahımı* çıkardım...

Ama altından *galuşka*'mı almaya vakit bulamadan deli gibi esen yel dikenlerimizi de, külahlarımızı da alıp götürdü!

Sevinç çığlıklarıyla yanıt verdik buna. Koşuşturmaca eskisinden daha hevesli yeniden başladı.

Ee, böyle çiziyor işte yazgı insanın yolunu...

***

Ömür kadar uzun ve zengin, yerle, gökle, güneşle, *krivatz*'la dolu o ilk gün sabahtan akşama koştuk. Akşam, çölün orta yerinde, bilinmeyen karanlıklar kapladı her ya-

79 Kutunun kibriti yakmaya yarayan kenarı. (y.n.)

nımızı. O zaman korktuk, ama ikimiz de karşımızdakine yiğit gözükmek istediğimizden, bunu dile getirmekten kaçındık.

Dişlek yanına yöresine bakınarak:

— Buralarda hortlak mortlak yok, Matake, için rahat olsun, dedi.

— Olmadığını biliyorum. Mezarlıkta olsak, belki...

— Orada da yok! Bir gece gittim ben mezarlığa!

Dedi ve üç kez haç çıkardı, bir yandan da:

— Yine de haç çıkarmak gerekir, diye ekledi.

Büyük bir keyifle, ben de haç çıkardım.

Ortalığın çok daha karanlık olduğu, böğürtlenle kaplı küçük bir koyakta durmuştuk konaklamak için. Burada *krivatz*'dan korunuyorduk, güzel bir ateş yaktık, geceyi geçirmeye hazırlandık. Dişlek hemen cebinden azıklarını çıkardı, ama sıcak ve yorgunluk bir anda üstümüze çöktü. Ağırlaşan kollarımız yiyecekleri ağzımıza taşıyamadı. Esnemekten çenelerimiz tutuldu. Ve gözlerimizde karanlığın ortasında parlayan ateşimizin alevi, birbirimizin üstüne devrildik. Sabaha dek sürmeyecek uykuya dalarken gördüğüm son görüntü işte buydu.

Gece, sertçe esen rüzgâr sönmemiş külleri, dünya kuruldu kurulalı oraya biriken böğürtlen, diken ve çalı yığınına savurup tutuşturmuştu. Göğe yükselen alevler arasında, düşteymiş gibi uyandık. Yayılan büyük sıcaklık bizi oyuğun kenarlarına çekilmeye zorluyordu, orada, yüzümüz alevlere, sırtımız kapkara Baragan'a dönük, saatlerce uyukladık; derken karanlıklar içinde dörtnala koşan bir at toprağı sarstı, içimize işledi, ateşin ağır ağır sönmekte olduğu koyağın dibine koşturdu bizi.

Yüreğim güm güm atıyordu. Dişlek'in yüzü sapsarı kesilmişti. İkimiz de dilimizi yutmuş, gözlerimizle birbirimize boşu boşuna, bu açıklanamaz koşunun nereden geldiğini soruyorduk. Sessizliğin ortasında, ateşin yuttuğu her dalın

çıtırtısı korkudan yere serilmiş yüreklerimizi uzun süre acıyla sarstı.

Bir ara, arkadaşım bana bir şey söylemek istedi. Ama ancak dudaklarını oynatabildi. Son alevlerin de sönmesinden sonra birbirimizin gözüne de bakamaz olduk, bu da korkumuzu iyice artırdı. O zaman birbirimize sımsıkı sarıldık.

Çok da iyi ettik, çünkü tam o sırada, bu kez bizim çukurun hemen kıyısından geçerek gecenin karanlığında yeniden patırdadı dörtnal sesi.

Tanyeri ağarana dek sürdü bu, ondan sonra yüzümüz gözümüz yaş içinde, yorgunluktan bitkin, yaşadığımız korkunun beylerden birinin çiftliğinden kaçmış genç bir aygırdan geldiğini öğrendik. Baragan'ı boydan boya geçiyor, tepesinde uçuşan dikenlerden ürküyordu.

Yüreğimize su serpilince, dayak yemiş iki melek gibi uyuduk yeniden, ancak *krivatz*'ın sürekli suratımıza savurduğu kör edici güneş ışınlarıyla uyanabildik. İyice açılmış iştahımız kalan bütün azığımızı yutturdu bize. Bunun üzerine her şeyi olduğu gibi görebildik.

Yaşam ışıl ışıldı ve her yanı çirkinlikle doluydu.

Işığını çok iyi tanıyordum. Çirkinliği konusunda o sabah pek bir şey bilmiyordum, ama tam biz küçük koyaktan ayrılmaya hazırlanırken patlayan iki jandarma tüfeği insanoğlunun acımasızlığı konusunda beni aydınlatmaya yetecekti. Oysa bir anda tepemize çökecek dramı sezmekten uzak mı uzaktım.

— Avcılar olmalı, dedim patlamaları işitince.

— Kesinlikle, diye doğruladı Dişlek.

Sonra düzlüğün kıyısına dek tırmandı, Baragan'a şöyle bir göz attı, korkuyla geri çekildi:

— Eğilmiş öldürdükleri adama bakan iki jandarma! diye inledi.

Bunun üzerine hemen tepenin gerisine sığındık, böğürtlenlerin arasına saklandık. Oradan, jandarmaların cesedi

kollarından tutarak sürüklediklerini, doğruca küçük koyağın başına getirdiklerini, bir tekme atıp aşağı yuvarladıklarını gördük. İçlerinden biri sıcak külleri görünce:

— Çobanın biri geceyi burada geçirmiş, dedi.

Tüfeklerini omuzlarına asıp hiçbir şey olmamış gibi uygun adım uzaklaştılar.

Onlar ufukta görünmez olunca, öldürdükleri adama bakmaya gittik. Partallar içinde genç bir köylüydü bu. Yüzü göğe dönük, kolları bacakları iki yana açık, yüzünde şaşkınlık, orada yatıyordu. Mor bilekleri çok sıkı kelepçelendiğini gösteriyordu.

Ölünün başında dikilen Dişlek birden diz çöktü, gözkapaklarından birini açtı:

— Yeşil gözlüymüş... dedi.

Sonra ayağa kalkıp ekledi:

— Aman savcı gelmeden kaçalım buradan!

Yol arkadaşım, bütün köylüler gibi savcıdan korkuyordu; oysa Baragan'da savcılığın yerini leş kargası almıştır.

***

Ne dikenimiz ne değneğimiz kalmıştı, çünkü alevler hepsini yutmuştu. Ayrıca, *krivatz*'ın durmadan çevremizde yuvarladığı dikenlerin ardında koşma isteğimiz de kalmamıştı.

Rüzgârın önüne düşmüş, kollarımızı iki yana sarkıtmış, sessizce yürüyorduk. Zaman zaman "gözü kapalı en uzun süre kim yürüyecek" yarışması yapıyor, hile yapmamaya yemin ediyor, yine de mızıkçılık ediyorduk, ama bu başımızın dönmesini önlemeye yetmiyordu. Derken ufukta bir yapının karaltısı belirdi: Baragan'ın tam ortasındaki *Ciulniţa* istasyonuydu bu. Uzaktan, çölün ortasında yüzüstü bırakılmış, iki kara uzun kol üzerinde duran bir kulübeyi andırıyordu. Birkaç cılız ağaç onu daha da yalnız gösteriyordu. Gar şefi, bir tavuğu kovalayan köpeğin ardında koşuyordu olanca hı-

zıyla. Eteği rüzgârla havalanan bir kadın, bin bir güçlükle çamaşırları serıneye çabalıyordu.

Baragan'ın başlarına yeterince dert olduğu bu çifte yanaşmayıp, genellikle yalınayak insanları "devlet urbası giyenler"den daha güler yüzle karşılayan istasyon meyhanesine yöneldik. Saf yüzlü iriyarı meyhaneci bizi umduğumuzdan daha iyi karşıladı. Dikenlerin ardına takılıp yollara düştüğümüzü itiraf ettik adama, o da hiç azarlamadan bize ekmekli, domuz yağlı, limonatalı bir şölen çekti. Sonra, yalnız "ne yandan" geldiğimizi sormakla yetindi.

— Hacıyeni'den, diye karşılık verdim.

O kadar. Derken, istasyonun fenercisi çıkageldi, gözdağına varan sorular yağdırdı: Kimdik, neden evden ayrılmıştık, nereye gidiyorduk?

— Sizi jandarmaya vermeliydiler! diye bağladı sözünü.

— Rahat bırak çocukları! diye haykırdı meyhaneci. Baba değilsin, evli bile değilsin; hiçbir şey bilmezsin bu konuda!

Fenerci hemen sesini kesti. Sonra adamdan "bir bardak" içki istedi, ona Türkçe *yok* dendi. Ve meyhaneci bir gazete alıp okumaya koyuldu.

Tam bu sırada korkunç bir şey oldu: Meyhanenin kapısında üstü başı toz içinde, ayakları kanayan, yüzü çamurlu genç bir köylü kadın belirdi, hıçkırıklar arasında bağırdı:

— Ey Hıristiyanlar!.. Zincire vurulmuş bir köylüyü götüren iki jandarma görmediniz mi?

Dişlek yerinden hopladı:

— Hiçbir şey görmedik biz! diye karşılık verdi, korku içinde.

Kadın koşarak çekip gitti. Bunun üzerine fenerci arkadaşıma döndü, sorgulayan gözlerle bakıp:

— Küt diye verdiğin yanıt bana gösteriyor ki... dedi.

— Ben sana çocukları rahat bırak demedim mi! diyerek kestirip attı meyhaneci. Çok içmişsin bu sabah! Hemen git buradan!..

Adam çıkıp gitti. Bunun üzerine, biz de hancının elini öptükten sonra bir an önce tabanları yağlamayı uygun gördük.

İstasyonda, Bükreş'e gidecek bir yük treni korkunç tangırdıyordu. Baragan'da hiç böyle bir şey görmemiştik, trenin yaptığı peşi sıra manevraları izlerken, yola çıktığı an koşup bir yerine asılma umudu belirdi içimizde.

— Rüzgâr kadar hızlı gidermiş! diye fısıldadı arkadaşım kulağıma. Kim bilir ne kadar harika olur onunla gitmek!

Gerçekten de harika oldu. Kereste yüklü bir vagona saklandık, tren bizi alıp, hiçbir yerde durmadan Lehliyu'ya götürdü. Yolda, gizlendiğimiz yerden çıkıp çevreye baktık, birkaç saatte ancak bir yılda tanıyabileceğimiz şeyler gördük. Bunların başında çorak toprakları süren, karılarıyla hayvanlarını sopalayan köylüler geliyordu. Bozuk yollardan ötürü kimisinin yükü devrilmiş, ıpıssız yerlerde arabaları kırılmış, tarlaların ortasında tek başlarına kalmışlardı.

Yolculuğun sonuna doğru bir *frenci*[80] bizi buldu. Hiçbir şey yapmadı. Bir önceki vagonun nöbetçi kulübesine yerleşmişti, birden kaval çalmaya başladı. Çalgısının sesi çekmişti bizi ona. Önce çekine çekine yaklaştık. Baktık ki bize dostça gülümsüyor, dinlemek üzere daha yakınına gittik. Orta yaşlı bir adamdı, bir düş dünyasında yaşar gibiydi. Sık sık parmaklarına tükürüyor, kavalının deliklerini ıslatıyor, kaşlarını çatıp *doyna*'lar[81] çalıyordu.

Lehliyu istasyonuna girmeden az önce, babamla benim türkümüze başladı:

Ot biçmeye gitti Oltenya'lı erkekler...

Bu hava beni çok kederlendirdi, ellerimi yüzüme kapayıp uzun uzun ağladım.

Lehliyu'ya varınca, *frenci*:

---

80 Fransızca metinde "frânar". (ç.n.)

81 Ağır hava. (ç.n.)

— İyi eğlendiniz değil mi? dedi bize. Şimdi biraz bekleyin. Az sonra Ciulniţa'ya doğru bir karma tren kalkacak; arkadaşlardan biriyle konuşurum, sizi alıp eve götürür.

— İyi ama, biz Ciulniţa'lı değiliz, eve falan da dönmeyeceğiz! diye bağırdı Dişlek.

— Haaa!.. Desene kazın ayağı başka! Peki, nerelisiniz, nereye gidiyorsunuz?

— Hacıyeni'nin oralardanız, dünyayı dolaşmaya çıktık!

— Dünyayı dolaşmaya mı? Şimdi işler ciddileşti!.. Şaka eder gibi de gözükmüyorsunuz... Gelin benimle!

— Bizi jandarmaya vermeyeceksiniz değil mi?

— Tanrı korusun!.. Ben de bütün dünyayı görmek isteyenlerdenim ve size göre çok daha küçük yaşta yola düştüm. O yüzden, size elimden geldiğince yardım etmek istiyorum, çünkü fazla şımartıldığınız için evden ayrılmadınız herhalde; "Köpek pastadan değil, sopadan kaçar,"[82] der atasözü.

Bir an uzaklaştı, sonra kaygılar içinde geri geldi, bizi de alıp istasyonun yakınındaki, önü köylü arabalarıyla dolu hana yollandı. Yazgımız orada hiç beklemediğimiz biçimde, kendiliğinden çizildi.

Han, büyük bir panayırdan dönen köylülerle doluydu. İçeri girer girmez, Dişlek'in gözü, güzel bir kadınla birlikte salonun dibinde yemek yiyen genç bir köylüye takıldı. Bir süre öyle büyülenmiş gibi bakıştılar, sonra adam kalçasına bir şaplak yapıştırdı ve bütün yemek yiyenlerin kendisine bakmasına yol açan bir sesle haykırdı:

— Öleceğim aklıma gelirdi de, seni burada göreceğim gelmezdi, Yonel! Gel bakayım yanıma!

Gerçekten dişlek olduğu için bu adla çağırdığımız Yonel adamın yanına gitti çekine çekine, adamın sağ elini öptü, sonra sessizce ağlamaya başladı.

---

82 Rumen atasözü. (y.n.)

— Ağlama! dedi öbürü. Bu, eşim Lina. İnanır mısın, kardeşim bu benim! dedi eşine.

Yonel, beline sarılıp okşayan, gözyaşlarını silen kadının da elini öptü.

— Peki, arkadaşların kim? diye sordu ağabeyi.

— Madem yakınlarınızla buluştunuz, ben artık kimse değilim, dedi *frenci*, ama sağlığınıza bir kadeh içebilirim!

Masaya yerleştik. Az sonra, atıldığımız serüveni herkes öğrenmişti.

IX

— Ah şu dikenler ah! diye bağırdı suratı asılan Yonel'in ağabeyi. Çocukların, ana babaların hiç kusuru yok bu işte! Dorohoy'dan Varçiorova'ya dek bütün ülke Baragan'dır, üzerinde eli kırbaçlı, çok daha zehirli dikenler dolaşır. Daha başka yıkımların yanında, çocukların evlerini bıraktığını, dünyayı görmeye koştuğunu görmek istemiyorsanız, asıl bu dikenlerin kökünü kazımalısınız!

Karısı kaygılı kaygılı çevresine bakınırken kulağına fısıldadı:

— Çok bağırıyorsun, Kostake! Yola çıkma zamanı gelmedi mi dersin? Atlar yeterince dinlendi.

Kostake ayağa kalktı, güçlü kuvvetli, sağlıklı, koyu esmer bir adamdı. Gözünden ateş fışkırıyordu:

— Hadi gidelim!

Sonra elini başıma koyup:

— Sen de bizimle Vlaşka'ya geliyor musun? diye sordu, yumuşacık bir sesle. Orada da güneşin altındaki en iyi yeri dikenler tutar, ama Yonel gibi sana da hiç değilse arabacılığı öğretirim. Günün birinde köylülere araba yapar, panayırda satmaya gidersiniz benim gibi. O zaman ülkeyi de, dertlerini de öğrenirsiniz.

Kostake, karısı ve Yonel'le birlikte Vlaşka'ya yollandım.

***

Bucağın adı Üçköyler'di. Oraya, buz gibi soğuk, yağmurlu, kapalı bir öğleden sonra, başımızı ve sırtımızı koruyan çuvala karşın sırılsıklam ıslanmış, yorgunluktan bitkin düşmüş olarak vardık. Hemen hemen akşam olmuştu. Buna karşın, Üçköyler adının nereden geldiğini anlayabildim: Gerçekten de köyün üç yerleşimi iki nehirle birbirlerinden ayrılıyor, sonra tam belediyenin önünde birleşiyordu. Yoksul bir bucaktı. Çürümüş sazlarla kaplı evler toprağa gömülüydü. Böğürtlenlerden oluşturulmuş derme çatma çitler, gelip geçene engel olmadan, evleri çevreliyordu.

Alışılmışın aksine azgın köpek alayı karşılamadı bizi. Boğuk havlamaları yağmurların yamyassı ettiği saman yığınlarının altından geliyordu.

Kostake'nin evine gelmiştik sonunda. Ev aslında ünlü araba ustası, kaynatası Toma'nındı. Derelerden birinin kıyısındaydı, demirhane ve araba yapım işliklerine bağlı bir dizi odadan oluşuyordu. Varışımız kulakları sağır eden bir patırtıyla karşılandı. Karanlığa gömülmüş geniş avlu bir anda kadın erkek bağrışmalarıyla, ufaklık haykırışlarıyla, sevinçten çılgına dönmüş köpek ulumalarıyla doldu. Büyükler sarılıp kucaklaşıyordu. Ufaklıklar arabanın orasını burasını karıştırıyordu. Köpekler üstümüze sıçrayıp her yanımızı çamura buluyordu. Derken ailenin ilgisi biz iki yabancının üzerinde toplanıverdi.

— Siz kimsiniz yahu? diye sordu dört arabacı çırağı.

Dişlek yanıt verdi onlara:

— Benim adım Yonel, Kostake'nin kardeşiyim; bu da kardeşim Matake.

— Nerelisiniz peki?

— Yalomitsa'lı.

— Peki burada mı kalacaksınız?

— Evet; köylüler için araba yapmayı öğrenip Kostake gibi panayırlarda satmaya gideceğiz.

— Eh, o dediğin hemen yarın olmayacak elbet! diye dalga geçti çıraklardan biri.

Çoluk çocuk, ardımızda köpekler, bir düzine insanı rahatça alabilecek *tinda*'ya[83] girerken, ocakta usul usul sönen ateşe bakıyordum; büyükanne arsızlıklarına kızdığı köpekleri hemen kovdu. Genç çiftin biricik erkek çocukları, üç yaşındaki bir oğlancığı sallayıp uyuttuğu için "büyükanne" deniyordu ona; aslında hiç de yaşlı olmayan Toma'nın karısı bütün evin efendisi gibiydi, çünkü her şey için ona başvuruluyordu. Onu ocak başında, küçük çocuk dizlerinde, dilediği gibi değiştirdiği hani şu bizim bitip tükenmeyen *basme*'lerden[84] birini anlatırken bulduk:

— ...Bunun üzerine kötü yürekli *smeu*[85] yeniden bağırdı:

"Bir kibrit bir kömür, susar mısın oğlan?"

— Bunun üzerine *Fet-Frumos*[86] diyordu ki:

"Bir kibrit bir kömür, konuş sen, oğlan!"

Çocuk kadının sözünü kesiyordu:

— İyi ama, *Fet-Frumos* neden öldürmüyordu *smeu*'yu?

Yanıtı, çocuğu kucaklamak ve panayırdan aldığı güzel oyuncak kuklayı ona vermek üzere yanına gelen babası verdi:

— Çünkü o zaman *basme* hemen biter, büyükannenin de Patrutz'a anlatacak şeyi kalmazdı!

Sonra kaynanasının kulağına eğilip soruyordu:

— Tudoritza nasıl?

— Hep aynı, durmadan ağlıyor!.. Onun gibi güzel kız! Yeryüzünde başka oğlan yok sanki!

— Ee, biliyorsun, ısmarlanmıyor ki böyle şeyler.

Evde biz gelince karşılamaya çıkmayan, terk edildiği için ağlayan güzel bir kız bulunduğunu anladım. Az sonra bütün öyküyü öğrendim. Daha yakından tanışmak üzere yanlarına gittiğimiz demirhanedeki çıraklar öyküyü ayrıntısıyla anlattılar bize. Bunu hınzırca soran Dişlek oldu:

---

83 Sundurma. (ç.n.)

84 Masal. (ç.n.)

85 Dev. (ç.n.)

86 Rumence sözcük anlamı "güzel çocuk" olan masal kahramanı. (ç.n.)

— Tudoritza'nın dışında, buradaki herkesi tanıdık, dedi. O hasta besbelli...

Bu kadarı yetti:

— Yoo, hasta falan değil, diye bağırdı geveze bir kızıl saçlı; gizlice ağlıyor, çünkü Tanas'la evlenecekken adam şu anda bizim Boyar'ın[87] oynaşı olan bir *taratura*'yla[88], Stana'yla nişanlanmış. Hatta Stana adamdan gebe kalmış durumda. Ne var ki, zavallı Tanas'ın evinde bakılacak yığınla insan var, yaşlı ana babasıyla küçük kardeşleri onun eline bakıyor, Boyar'a "borçlu ve satılmış" durumdalar, Tanas onu "yüz karasından kurtarmak" üzere Stana'yla evlenmeye razı olduğu için bütün borçlarını "siliyor". Ayrıca onlara toprak ve hayvan da veriyor. Aslında Tanas yiğit çocuktur, yazık oluyor. O da çok mutsuz, ama başka türlü davranamaz. Bundan ötürü Tudoritza bir köşeye gizlenip bütün gün ağlıyor.

***

Akşam yemeğinde, Toma Baba'nın sofrasındaki "boğazları" sayınca, Tanas'tan yemek bekleyenlerle yarışabileceklerini gördüm: On iki kişiydik. Sofraya gelmesi için avaz avaz çağrılan Tudoritza'yla on üç ediyorduk, bir de Patrutz'un küçük ağzı vardı elbet. Toma Baba'nın, küçük kızı Maria'yla kısa bir süre önce evlenen araba ustası bir damadı daha vardı, Dinu. Böylece aynı işle uğraşan üç aileydiler, ama bu iş kimseyi zengin etmiyordu. Tersine, ortalıkta yetişkin işçi ve uşak bulunmayışı da, evdeki tutumlu yaşayış da, o geniş ailenin epey sıkıntı içinde yaşadığını gösteriyordu. O yüzden, bu yiğit insanların Yonel'le bana hiç homurdanmadan kucak açmalarına daha da büyük değer veriyordum.

Büyükanne böyle ansızın çıkıp gelişimiz üzerine başlayan tartışmaya son noktayı koymuştu:

— On iki kişinin yemek yediği yerde, on dört kişi de doyar!

— Hem sonra, evin çevresinde de yapılacak bir yığın iş

87 Bey, ağa, efendi. (ç.n.)

88 Sürtük. (y.n.)

var, diye ekledi Kostake. Hayvanlar, işlikler, evin temizliği. Birkaç yıl içinde onlara kazandıracağımız mesleği göz önünde bulundurursak, rahatça ekmeklerini çıkarırlar. Hem ne diyorsunuz? Dünyayı keşfedeceğiz diye başıboş dolaştıkları Baragan'ın ortasında bırakamazdım onları. Şu dinine yandığımın ülkesinde insan bir köpeğe bile yapamaz bunu!

Kostake öfkeyle sürdürdü sözünü:

— Asıl dikenlerin öyküsü bu işte! Uçsuz bucaksız bir Baragan'a dönüşen şu sabırlı ülkemizin tepesine çöken amansız cüzamın... cellat-dikenlerin, *çyokoy*'un[89] öyküsü!.. Bininci kez soruyorum kendi kendime: Bir *cojan* nasıl oluyor da *tinda*'sını basan, ense kökünde biten, kanının son damlasını da emen bu dikenlerin eline batışını duyumsamıyor? Nasıl oluyor da kanı beynine sıçramıyor, onu derme çatma kulübesinden kovan bu dikeni ateşe vermiyor?

O güne dek kimsenin böyle konuştuğunu işitmemiştim, sevinçle ürperdim. Öbürleri de Kostake gibi düşünüyordu besbelli, çünkü kimsenin yüzünde hoşnutsuzluk belirmedi. Kaygılı bir yüzle dinleyen büyükler, daha başından söylenenlere inanmış gözüküyorlardı. Bakışları biraz aptal, hareketleri sarsak sarışın Dinu, kederli bir saygıyla dinliyordu. Ayrıca çok gençti, ona bakan hiç de uyanık olmadığını anlardı. Yeni evli Lina'yla Maria'ya gelince, ikisi de gözlerini sevgiyle erkeklerine dikmiş, sessizce oturuyorlardı.

Dört çırak tartışmaya herkesten fazla ilgi gösteriyordu; büyüklerin işitemediği şeyler fısıldıyorlardı birbirlerinin kulağına; hele kızıl saçlı oğlan, ufacık olsa da şeytanın tekiydi. Adı Eli'ydi ve kimi kimsesi yoktu. Öbür üçünden ikisi neredeyse şimdiden işçi olmuştu. Ciddi gözükmek için büyük çaba harcıyorlardı. Dördüncü çıraksa, az konuşan, söylendiğine göre beygir gibi çalışan bir oburdu. Dördü de eve sımsıkı bağlı gözüküyordu. "Evin temel direği" dedikleri Kostake'ye özel bir sevgi besliyorlardı. O yüzden dediklerini

---

89 Bir gecede zenginleşmiş uşaklar. (y.n.)

içer gibi dinleyip öfkesine yürekten katıldılar.

Kostake'nin sözlerini işitip onaylayan biri daha vardı: Tudoritza. O akşam onun yüzünü görmeyi hiç ummuyorduk artık, ama bir kapı usulca açıldı, kız gözüktü. Epey temiz, bir bakıma süslü püslü giyinmiş, çekingen bakışlı, kiraz dudaklı, kocaman sürmeli gözlü, ince uzun boylu bir genç kız. Koyu kahverengi gür saçlarını geri atarken, kararlı bir sesle iyi akşamlar diledi, biz yeni gelenlere şöyle göz ucuyla baktı, gidip anasıyla babasının arasına oturdu. Sonra, isyandan titreyen bir sesle:

— Ah *néné*[90] Kostake, ne kadar haklısın ülkeyi zehirleyen o engerek yuvasını ateşe vermek isterken! dedi. O gün geldiğinde, beni yanında bil!

Hey ulu Tanrım, nasıl da güzeldi Tudoritza bunları söylerken! Daha on beşine basmamış bir oğlan kendinden büyük bir kıza vurulabiliyorsa, tamam işte, o anda vuruldum ben Tudoritza'ya!

Toma Baba kızın beline sarıldı, kendine doğru çekti:

— Bu kadar hırçın olmamalı insan! dedi. Her şey gelip geçer, aşk acısı bile. Ayrıca, Tanas sana layık biri değilmiş...

— Yoo! Çok layıktı! Onu bağışlıyorum ve bundan sonra kimden nefret edeceğini çok iyi biliyorum! Ve inanın bana, kendi payıma düşen dikenleri ateşe vermekten çekinmeyeceğim: Uçları iyice canımı yaktı çünkü...

Anası, daha fazla sinirlendirmemek için, öbürlerine susun işareti yaptı. Bunun üzerine, Lina ile Maria başlarını kocalarının omzuna dayayıp gözlerini yumdular; bunu gören Tudoritza kederler içinde sordu:

— Peki ya ben ne olacağım? Başımı dayayacağım bir sevgili omuz olacak mı acaba?

O akşam herkes yüreği sızlayarak gitti yatağına...

---

90 Sevgili. (ç.n.)

X

Yolculuk yaptığımız bir hafta boyunca kötü giden havanın ardından, güneş birkaç gün ortalığı kavurdu, Üçköyler mısır toplamaya karar verdi. Her aile alışılmış işlerini bir yana bıraktı ve bütün bucak –kadın, erkek, çocuk, yaşlı, kedi, köpek, koyun, kuzu, hatta birkaç domuz yavrusu– tarlalara koştu. Boyar'ın topraklarını işlemekten kurtulabilmiş, kendileri toprak edinebilmiş olan az sayıda insan kendi tarlalarına; toprak sahibi efendi tarafından "işleme koşuluyla bırakılmış toprağı ekebilen çok sayıdaki köleyse", ilkin Boyar'ın tarlalarına gidiyordu. Konan koşullardan biri, Boyar'ın hasadının hepsinden önce yapılmasıydı.

Bu mısır toplama işi bakana hem keder hem neşe veriyordu. Önce keder veriyordu, çünkü yıl kurak geçmişti; normalde bir atı bile saklayacak olan mısır tarlasında *kulegatori*'lerin[91] başları gözüküyordu. Koçanlara, tanelere gelince, köylüler onlara da kavruk kalmış diyordu. Bundan ötürü de canları çok sıkkındı.

— Bir şey satamayacak, borçlarımızı ödeyemeyeceğiz, üstelik büyük oruçtan önce tükenecek *malay*'ımız![92] Açlıktan gebereceğiz bu kış! Hayvanlar da öyle!

---

91 Toplayıcı. (y.n.)

92 Mısır unu. (y.n.)

Yüzü kederle gerilmiş *cojan* koçanı eline alıp tartıyor, uzun uzun bakıyor, kokluyor, yakınıyordu. Bu zavallı Vlaşka'lılar bizim Yalomitsa'da yaşayanlar gibi yoksul insanlardı; sıska, bir deri bir kemik, alınları genç yaşta kırış kırış olmuş, gözlerinin ışığı sönmüş, haftalarca tıraş olmamış. Dizlerine varan gömlekleri bin bir yama içindeydi. Bu yalınayak başı kabak dilenciler, hepsi akrabammış gibi, yüreğimi sızlatıyordu. Kadınları, otuzunu geçti mi nineye dönüyordu. Hızla bitirilmesi gereken bu işe girişecek yeni anneler, çocuklarını mısır tarlasının ortasında kardeşlerinden birine bırakıyor, bebek de orada soluğu kesilinceye dek haykırıyordu. Köpekler gidip kirli kundak bezlerini kemiriyor, yüzleri yalıyordu. Bunun üzerine, büyük çocuk ufaklığın koluna yapışıyor, canlı bebeği paket gibi yerde sürüye sürüye anasını aramaya çıkıyordu:

— İşte geldik anneye, işte geldik!

Yo, hayır, hiç de neşeli bir yanı yoktu evlilerin yaşamının! Buna karşılık, gençler düğündeymiş gibi kendilerinden geçiyordu. Bağrışmalar; şarkılar; gülüşmeler; öpüşmeler; takılmalar; ateş kırmızısı, limon sarısı, yeşilimsi mavi gömlekler; soyulmuş mısır koçanıyla dolu arabalar ve hepsinin tepesinde gözleri kör eden güneş. Sevdalı kızlar, tutkulu bakışlar altında, sivri uçlu memelerini sallaya sallaya birbirlerini kovalıyordu. Bunun üzerine, bu işten biraz daha kârlı çıkmak isteyen oğlanlar bu sivri memeleri göğüslerine bastırıyorlardı. Kızlarla oğlanlar birbirlerini daha iyi duyumsayabilmek için itişip kakışıyor, bu oyundan hiç hoşnut olmayan, ama kimsenin aldırmadığı anaları kandırmak üzere, kızlar yapma etme diye bağrışıyorlardı.

Kedilerle köpekler her yandan fırlayan sıçanları kovalıyordu. Afacan domuz yavruları, zincirleri boyunlarında, kıvrık kuyrukları havada, bir mısır koçanı ağızlarında, kaçıp gidiyordu. Yalnız, evlilere benzeyen ineklerle öküzler katılmıyordu mısır toplama şenliğine; arabaya koşulmayı bek-

lerken, ağızlarında aynı kuru saman, gözlerinde aynı hüzün, olup bitene aldırmadan geviş getiriyorlardı.

Toma Baba'nın tarlasında da hemen hemen aynı kayıtsızlık egemendi. Çünkü orada evli insanlar vardı; evli olmayan Tudoritza da buna çok üzülüyordu. Çarpıcı renkte, kocaman çiçekli bir gömlek ve etek giymiş, başında kar beyazı bir *tülbent*,[93] bütün iyi işçiler gibi, bir tekini atlamadan, koçanların hepsini makine hızıyla topluyordu. Sonra bu koçanlar arabaya boşaltılıyor, orada güneş gibi parlıyorlardı. Yeterince kurumamış koçanları, örgülü püsküllerinden birbirine tutturuyor, köye hareket ederken götürüp öküzlerin boynuzlarına asıyorduk.

Acısını azıcık dindirecek olsa, kendimi seve seve uğrunda ateşe atacağım Tudoritza'nın yanında dolaşmaya bayılıyordum. O da, böyle köpek gibi bağlandığını görüp benimle dalga geçiyordu:

— Senin gözünde değerliyim, değil mi Matake? Sen öyle sanıyorsun. Aman ne güzel; ama ben öyle yalnızım ki!

— Peki ama ne istersin Tudoritza?

— Stana gebersin! Ya da dünya yansın kül olsun!

Bu isteğinin yerine gelmesi çok zor gözüküyordu, çünkü sevdiğini elinden alan kız, hemen yanı başımızda, Boyar'ın tarlasında, güzel bir şakayık gibi dimdik ayakta duruyor, körpe bir düve gibi hoplayıp zıplıyordu. Yanıp kül olmasını istediği dünyaya gelince, o da Stana'dan çok daha iyi durumdaydı. Köyün üstündeki koca tepeye kurulmuş, baştan aşağı meşe kaplı, tuğlayla örülmüş güzel *konağıyla*; kurak geçen yıla karşın mısırla doldurulan ambarlarıyla; irili ufaklı hayvanlarla dolu ahırlarıyla; arabaya koşulmuş harika atların başında, *konakla* tarlalar arasında gidip gelen *ırgatlarıyla*, gürültülü çiftlik avlularıyla gözümüzün önündeydi dünya. Tudoritza'nın elinden Tanas'ını çalıp mutsuz eden bu dünya hiç de yanacağa benzemiyordu.

---

93 Fransızca metinde "toulpan". (ç.n.)

Bütün bucak halkı Tudoritza'nın acısını paylaşıyor, Stana'dan da nefret ediyordu, kız bir *taratura* gibi davrandığından değil, güçlü sevgilisi Boyar'ın kanatları altında yoksulluktan kurtulup hemen hemen bir hanımefendiye dönüştüğü için. Köyün dedikoducu kadınlarını en çok üzen buydu işte:

— Bu onu mutlu etmeyecek, diyorlardı kendi yüreklerine su serpmek üzere, Tanas onu sevmiyor çünkü! Tanas, Tudoritza'yı seviyor!

Gerçekten de öyleydi. Bir akşam, Stoyan Baba'nın tavernasında, Tanas'ın kendisi için yakıldığı ileri sürülen bir şarkı söylediğini işitmiştim:

Uzat öpeyim kirpiğin
Tudoritza néné!
Hem kaşın hem gözün
Tudoritza néné!

— Aman dikkat Tanas, Stana işitmesin! diye bağırıyordu Stoyan Baba.

Bu işe çok canı sıkılan oğlan, hiçbir şeye aldırmıyormuş gibi davranarak alaycı bir yüzle karşılık veriyordu:

— İşitirse işitsin!

— Hadi hadi, güzel bir çift olacaksınız! diye dalga geçti köylünün biri.

— Ee, peki sonra?.. diye haykırdı kanı beynine sıçrayan Tanas.

— Sonrası falan yok... dedi öbürü sesini alçaltarak. Mutsuz olacaksın demek istemiştim yalnız.

— Peki, peki, ödlek sen de!

Köyde de, çok daha ötelerde de herkes çekinirdi Tanas'tan. Az içer, çabuk kızar, iş yumruğa kaldı mı, kimsenin gözünün yaşına bakmazdı. Oysa dalgın bakışlarına, gülümseyen dudaklarına, ağır hareketlerine bakınca yumuşacık görünüyordu.

Geçen gün, onunla konuşma talihine erdim. Mısır dövülürken yakaladım bu fırsatı. Toma Baba'nın elle çevrilen bir makinesi vardı. Alınamayacak kadar pahalı olduğu için köyün gözdesi olan makineyi Toma Baba her isteyene ödünç veriyordu, çünkü "makine çağında, köylülerin, İsa Peygamber dönemindeki gibi, mısır koçanlarını bir çuvala doldurup sopalarla dövdüğünü" görmek yüreğini sızlatıyordu. Bu yüzden, dövme makinesi onun evinden çıkınca, bir bakıma, kendi başına evden eve gidiyor, güzel günlerin habercisi gibi, bütün köyü dolaşıyordu. Toma Baba, kötü kullanılmasını önlemek üzere her gün çıraklardan birini nasıl çalıştığına bakmaya, köylülere fazla doldurmamalarını söylemeye, çocukların da boşu boşuna çevirmelerini, hele hele içine çivi atmalarını önlemeye gönderiyordu. Nerede olduğu çıkardığı gürültüden anlaşılıyordu, çünkü benzerleri yalnız belediye başkanıyla papazda vardı, ama onlar doğal olarak, makinelerini kimseye ödünç vermiyorlardı.

İşte böyle, Toma Baba bir sabah dövme makinesinin nerede olduğunu, nasıl çalıştığını görmeye beni gönderdi. Onu Tanas'ın evinde, var gücüyle mısır dövüp tavukları kaçırtırken buldum. Tanas'ın kız kardeşlerinden biri içine ölçülü biçimde mısır dolduruyor, öbür ikisi sırayla kolu çeviriyor, bir karış boylu oğlan kardeşse çevirmesine izin versinler diye ortalığı yıkıyordu. Bir *albia*'nın[94] başına çökmüş iki kız iki erkek kardeş, koçanları elleriyle taneleyip eğleniyorlardı. Kız kardeşin biri anasıyla çalışıyor, kronik romatizmalı olması *anu'si gavanu*[95] çocuk yapmasını engellemeyen baba son doğan çocuğu sallayıp uyutuyordu. (Geri kalan üç oğlan Ciurciyu'da çalışıyordu!)

Bu tavşan ailesinin en büyük oğlu Tanas'tı. Ben oraya vardığımda, iri ter damlaları akıtarak, toz içinde, dört kişiye bedel çalışıyordu.

---

94 Fıçı. (ç.n.)

95 Her yıl bir. (y.n.)

— Epey kalabalıksınız... dedim bir şey söylemiş olmak için.

— Evet... hele sofrada! Bir çuval *malay* üç günde bitiyor! O çuvalı bulmaksa o kadar kısa sürmüyor!

Sonra sordu:

— Yonel'le dikenlerin ardına düşen sen misin?

— Benim... Baragan'da insan açlıktan ölüyor.

— Her yer Baragan! Her yerde açlıktan ölünüyor!

Çıkarken kapıya dek geçirdi beni.

— Toma Baba'ya, yarın makineyi temizlenmiş, yağlanmış olarak, sapasağlam getireceğimi söyle. Kimsenin gereksinmesi kalmadı artık.

Ardından, alçak sesle ekledi:

— Onu unutmadığını söyle Tudoritza'ya.

İki görevi de yerine getirdim, sonra Romanyalı köylünün o inanılmaz yoksulluğuna gömüldük yeniden. Daha kimse evine bir demet *çyokani*[96] atamadan acımasız bir sonbahar çöktü üstümüze. Yer yer doluya çeviren korkunç sağanak ortalığı buz gibi bir bataklığa dönüştürdü. Dereler ırmak oldu. Tarlaları, köyleri su bastı. Ortada tek bir yol kalmamıştı, göz alabildiğine uçsuz bucaksız bir bataklık.

Rüzgârın, yağmurun, çamurun dövdüğü camların arkasına sığınabilenler, yakacağı olanlar mutluydu! Koskoca Üçköyler'de, bebeklerle sakatların dışında böyle mutlu topu topu bir düzine insan vardı. Geri kalanlar, çocuklarla yaşlılar da dahil dışarıdaydı. Ve ateşe atacak bir tutam çalı çırpı, bir avuç un uğruna sürdürülen bu yaşamın insanca tek bir yanı yoktu.

Dünyanın sonunun geldiğini düşündüren soluk göğün altında, Tanrı'nın bütün şiddetiyle ilenç yağdırdığı bir toprakta, tarlalarda, yollarda kaplumbağaya benzeyen arabaların ilerlediği görülüyordu. Biçimsiz arabalar; bir deri bir

96 Yaprakları saman olarak kullanılan ve sonra da yakılan mısır sapı. (y.n.)

kemik kalmış hayvanlar; tanınmaz olmuş insanlar; çamurlu samanlar; ve ne yeryüzünde ne gökyüzünde, hiçbirine karşı en küçük bir acıma yok! Oysa hem Tanrı'nın hem insanların acımasına gereksinmemiz vardı, çünkü arabalar ya çamura saplanıyor ya devriliyordu; hayvanlar dizüstü çöküp bizden yardım bekliyordu; insanlar ya hayvanları ya birbirlerini pataklıyordu; *çyokani*'ler su birikintilerinde çürüyor, yaprakların çocukların sırtında köye taşınması gerekiyordu; ve kadınlar, erkekler, çocuklar, işe yaramayan yüreklerin kamçısı altında çaresizce debelenen çamura batmış bir partal yığınından, koca birer toprak parçasından başka şey değillerdi.

Bu durumdaydı işte 1906 sonbaharında Romanya köylüleri.

XI

Halkı ayyaş yapan yoksulluktur.

Rumen ayyaş değildir, ama kederlenince içer. Özellikle de "bıçağın, yoksulluk bıçağının kemiğe dayandığını duyumsadığı" zaman içer. İçip tanınmaz hale gelir. Doğal halindeyken iyi yürekli, bilge bir adamken, suç işlemekten çekinmeyen kaba saba bir herife dönüşür.

O sonbahar Üçköyler'de hiçbir suç işlenmedi, ama ellerinde olanı da, olmayanı da içtiler. Ben ömrümde böyle yediden yetmişe umutsuzca içkiye saldıran köy görmedim. Bizde genellikle pazarları içilir. Bu kez, o korkunç *çyokani* taşıma işi biter bitmez başlandı içmeye.

Bu taşımayı kimse unutamadı. Haklı olarak. Bucağın yarısı hastalanmıştı. Özellikle çocuklar, çoğu öldü. Köylülerin çoğu hayvanlarının ahırda telef olduğunu gördü. Ve başa gelen bütün bu yıkımlar, sonunda *çyokani*'nin küflenip çürüyüşüne tanık olmak içindi. Yalnız *çyokani*'ye dayanan ahırlara açlık çoktan egemen olmuştu. Bunun üzerine, bütün ruhları korku sardı.

Kasım başında, köylülerden kurulu bir heyet belediye başkanına giderek ondan kendilerini Boyar'a götürmesini rica ettiler:

— Bize biraz ödünç saman versin! Her hafta, vagon vagon sattığına göre onda var!

Boyar'ın uşağı olan belediye başkanı tersledi onları:

— Ödünç versin! Ödünç versin! İşler yolunda gitmedi mi, hoop, doğruca Boyar'a! "Ödünç versinmiş!" Tanrı sanki Boyar! İyi ama, dinine yandığımın, biraz da kendi başınızın çaresine bakın be! Ayrıca, bir daha Boyar'ın malını ne yaptığını duymak istemiyorum ağzınızdan! Samanını satıyorsa bu onun bileceği iş.

Cojan'lar kendileri gitti konağın "avlusu"na, ama aynı zamanda milletvekili olan Boyar, o akşam Bükreş'e doğru yola çıkmıştı. İşlerine bakan adam onları belediye başkanından daha kötü karşıladı: Ana avrat küfredip *ırgatlara* kovdurdu. Böylece, o yakadan ne umacaklarını anladılar. Tanrı yakasından da öyle. Hem Tanrı'nın hem yasanın izin verdiği büyük avutucu, içki kalıyordu geriye. İçki, herkesin gönlünü hoş edebilirdi. Kadınların dışında.

Kadınlar herkesin yerine çile çekiyordu: Kocanın, Tanrı'nın, yasanın, Boyar'ın, saman kıtlığının, hatta kötü havanın. Her akşam, kalbura dönmüş karanlık *yulitza*'larda[97] bir eşin, ananın, bir kız kardeşin iki adımda bir yere yıkılan bir köylüyü derme çatma kulübelerine doğru sürüdüğü görülüyordu. Kadın çamura bata çıka adamı izliyor, arada birkaç hatırı sayılır yumruk yiyordu. Evde daha sıkı yumruklar bekliyordu onu. Ertesi sabah adam pişman olurdu, çünkü aslında kaba biri değildi. Ev işine yardım ediyor, hayvanlarla ilgileniyor, su taşıyor, günün büyük bölümünü *çyokani*'leri ayıklamakla, kimisini yakıp kimisini *soba* başında kurutmakla geçiriyordu. Genellikle tertemiz olan yuvalar ahıra dönüyor, yemek sofrasına varana dek her yer çamura, küfe batıyordu.

— Hey ulu Tanrım, cehennem bundan kötü olabilir mi acaba! diye yakınıyordu kadınlar.

Ateşin başına çömelmiş *opinci*'sini diken adam karşılık veriyordu:

---

97 Köy yolu. (ç.n.)

— Günün birinde bütün *konakları*, hatta Bükreş'i yakmalı...

Ama bu işi, ne tek başına yapabilirdi ne de hemen o gün. Bütün yapabileceği, hanın yolunu tutmaktı. Akşama doğru can sıkıntısı, karanlık geleceğin yarattığı kaygı, kendisi kadar acılı birkaç komşu kapısına dayanıp tatlı avunma saatinin geldiğini haber verince o da öyle yapıyordu.

***

Toma Baba'nın –ya da köylünün deyişiyle, "arabacıların"– evinde geçim daha kolay değildi. Gerçi açlık tepelerinde değildi henüz, ama özellikle pek az köylünün yeni araba ısmarlayacak olanağı bulabildiği o kurak yılda, borçları ödeyecek para sıkıntısı vardı. Başka yıllarda bolca olan araba onarım işi de hiç iyi gitmiyordu. Bu yüzden aylak aylak oturuluyor, hayvanların çevresinde dolanılıp birtakım küçük işler yapılıyor, sohbet ediliyor ve *florisel*[98] açtırılıyordu.

Toma Baba ile tokgözlü iki damadı yine de, hemen demirhanenin yanındaki Stoyan Baba'nın meyhanesine "vakit geçirmeye" gidiyorlardı. Kadınlar, yapacak bir iş bulup evde kalıyorlardı. Biz çıraklarsa şöyle azıcık çalışıp bol bol dolaşarak, her yana dağılıyorduk. Ben çoğunlukla yalnız kalmaktan hoşlanıyordum, çünkü ister aile içinde, ister köyde olsun, "yabancı, yabancı"dır. Kızdıkları zaman bana "dokuz kapının tavşanı" diyorlardı. Ayrıca, sorana da sormayana da, şu bizim "diken öyküsü" anlatılıyordu:

— Dikenler onu *peşkeş*[99] çekti bize!

Bunu kötü niyetle söylemiyorlardı gerçi, ama yine de canımı yakıyordu. Acıdıkları için "sokaktan kurtardıkları" bir oğlandım ben. İnsan on beş yaşındaysa ve o güne dek epey acı çekmişse, kolay katlanılacak bir söz değildi doğrusu. Böyle üst üste birikir, insanın yüreğini kabartır, Lateni'deki

98 Küçük çiçekler. Yani mısır patlatılıyordu. (y.n.)
99 Fransızca metinde "pechkesh". (ç.n.)

tahta kulübeyi, ölüp giden anayı, dünyayı dolaşırken yitirilen babayı anımsatıp ağlatır.

Dişlek, doğal olarak kendi evindeydi, dolayısıyla beni unuttu, yavaş yavaş uzaklaştı. Buna karşılık, o da acılar içinde olduğundan, yalnız Tudoritza'nın sevgisini kazandım. Döktüğü sıcak gözyaşlarının sırdaşı oldum. Doğrusu epeyce de döküyordu. Çünkü Tanas, beslediği azıcık umudu da yıkarak Stana'yla evlenmişti.

İstemese de yeni evlilerin sağdıcı yapılmış "Sayın Kaymakam"ın da katılmasına karşın, köyde bu evliliğe "yüz kızartıcı" nikâh deniyordu. Düğünde Boyar'a sevimli gözüken köylü, hiçbir eksiği bulunmayan *fruntaşu satului*[100] sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı. Topu topu bir düzine. Gelinle damat kiliseden çıkarken, sağdan soldan yükselen birkaç ses Stana'ya köyün celladıyla arasındaki çirkin ilişkileri anımsattı, yumurcağın biri de çatlak bir çömleği davul gibi çaldı.

O pazar Tanas'ı *taratura* denen kadının yanında görmek üzere ben de ötekilerin arasındaydım. Zavallının hali görülecek gibiydi, tam anlamıyla çökmüş, kimsenin yüzüne bakamıyordu. Onu damatlık giysileriyle dosdoğru hana giderken gördüğümüzde, Kostake'yle ben demirhanede aletlere çekidüzen veriyorduk. Gözümüzün önünden, tek söz etmeden başı önde geçti. Oysa severdi bizi; Kostake en iyi dostuydu.

— Görmedi bizi, dedi Kostake. Çok mutsuz olmalı. Hadi yanına gidelim.

Han boştu. Stoyan Baba ile Tanas, dükkânın arkasında, ayakta, hiç konuşmadan, küçük kadehleri yuvarlıyorlardı. Rahatsız etmemek için, bir kediyi kucağıma alıp köşeye çekildim, uzun süre ağızlarını açmadılar. Tanas'ın yüzü insanı ürkütecek kadar kızarmıştı. Sonra gömleğinin iliğinden ince

100 Tuzu kuru. (ç.n.)

limon dalıyla *beteala*'yı[101] çıkardığını, usulca masanın altına atıverdiğini gördüm.

— Tamam işte... dedi o zaman boğuk bir sesle. Gözünü Kostake'ye dikmişti. Şimdi artık o *taratura* benim karım...

— Tanrı böyle istedi! dedi Stoyan Baba.

— Hayır, *çiyen*[102] böyle istedi! diye bağırdı Tanas, ama çok yakında ona iyi bir oyun oynamazsam, onun gibi *çiyen*'in teki olayım!

— O gün yanında bir sürü arkadaş göreceksin, dedi Kostake; hem de bir alay. Öbür Stana'larla evlendirdiği daha başka birçok Tanas var çünkü.

Bu tür öfkeler Stoyan Baba'nın dükkânında çok görülürdü, çünkü hancı da toprak ağasına diş biler, köylüleri tutardı. Ama bir gün, hanın duvarları dışına taşan bir öfke patlaması oldu.

Kasım sonlarına doğru bir pazardı. Birkaç gündür ateş fırtınası gibi bir don her yanı kaplamış, çamuru taşa çevirmişti. Ekilmiş tohumları korkunç kavrulmadan koruyacak şöyle bir tutam kar kalmamıştı. Öğle olmadan hanın önünde toplanmış köylüler kaygıyla bundan söz ediyorlardı. Han, pazarları ayinden sonra açılıyordu. Köylülerin, meyhane açık olmayınca hiç değilse pazar günü kiliseye gitmeleri için böyle bir yasa benimsenmişti. Ama insanlar yine de kiliseye gitmiyor, ayini "birkaç yaşlı sağır kadının" hayranlığına bırakıyorlardı. Kilisenin kapanıp meyhanenin açılmasını beklerken gelip sırtlarını Stoyan Baba'nın kepenklerine dayıyorlardı.

Akasyaların buz tutmuş yapraklarında ışıldayan güneş altında, gülünç bir biçimde boyunlarına kıpkırmızı atkılarını geçirmiş her yaştan erkek asık suratla gevezelik ediyor, ka-

---

101 Çiçek. (ç.n.)
102 Köpek. (ç.n.)

labalık bir küme oluşturuyordu, o sırada öfkeli papaz geçti önlerinden:

— Sizi gidi işe yaramaz adamlar sizi! diye bağırdı toplananlara. Tanrı'nın başınıza yıldırımlar yağdırmamasına şaşmak gerekir!

— Yağdırıyor, yağdırıyor! Ama içimizde tepesinde yıldırımsavar taşıyan talihliler var! diye karşılık verdi bir ses.

İşte ancak o zaman aramızda bir yabancının, kentten gelmiş şapkalı bir gencin bulunduğunun ayrımına vardık. Papaza bu yanıtı o vermiş, herkesi kahkahaya boğmuştu.

— Evet, diye sürdürdü delikanlı, Tanrı'nın elçisi bu papaz her gün siz köylülerle biz kentlilerin tepesine yıldırımlar yağdırır. İnsanlarla hayvanların çektiği açlıktır bu yıldırımlar; tarlaları yok eden bunun gibi donlardır; bütün yolları köylü ve hayvan ölüleriyle dolduran geçen ayki gibi fırtınalardır; bütün ekini yok eden bu yılki kuraklıklardır. Bunlardır işte yıldırımlar! Yalnız, sahibiniz olan adamın neden bu yıldırımların hiçbirinden zarar görmediğini sormalı! Neden ambarları tıka basa dolu, hayvanları yerli yerinde! Bu kutsal yıldırımlar neden onu, papazı, belediye başkanını, daha birkaç benzerini aç açıkta bırakmıyor acaba? Bunu Tanrı'nın korumasına mı, yoksa yıldırımsavara mı vereceğiz?

Yabancı, sorgulayan zeki bakışlarını kalabalığın üzerinde gezdirdi. Köylüler yüksek sesle onayladılar onu, sonra kim olduğunu öğrenmek istediler.

— Bükreş'liyim, dedi delikanlı, sizin gibi el emeğimle yaşarım, ama Tanrı'yla, yıldırımlarla ilgisi bulunmayan düşmanlarının kimler olduğunu öğrendim ben. Verimli yıllarda bile bize açlık çektirenler köy ve kentlerin sahipleridir. Bizim için bolluk yılı diye bir şey yoktur.

Cebinden bir tomar kitapçık çıkarıp dağıttı:

— Burada, her yurttaşın bilmesi gereken şeyleri okuyacaksınız, diye sürdürdü: Ülkenin Anayasa'sı, yani bütün yasaların anası bu. Orada sizlerin toplanma, yazma, konuşma

hakkınızın olduğu, ayrıca bir insanın yirmi dört saatten fazla tutuklanamayacağı, arama emri olmadan evine girilemeyeceği yazılı. Bunlar, bilmeniz ve saydırmanız gereken haklarınız. Ayrıca, başta genel seçim, daha başka haklar elde etmek gerekir. Seçimlerde papazın tek başına verebildiği oyu ancak elli köylünün verebilmesi iğrenç bir alaydır! Son olarak da, elinizden alınmış toprakların geri verilmesini istemelisiniz...

— Doğru, doğru! diye haykırdı köylüler. Topraklarımızı geri istiyoruz!

— Kim o toprak dağıtan? dedi sert bir ses.

Jandarmaydı bu.

Kentli delikanlı yiğitçe karşılık verdi:

— Ben yalnızca *Anayasayı* dağıtıyorum, efendim! Toprakları köylülerin alması gerekir!

— Az sonra kimin neyi *alacağını* görürüz! dedi jandarma oğlanı götürürken.

XII

İlk kar tanesi gelip cama yapışmadan Tudoritza iyileşti. Bir öğleden sonra, o pencere kenarında oturmuş örgü örerken, ben de onun için kocaman, rengârenk bir yün yumağını açarken, birbirimizin ayrımına vardık.

Tudoritza çocuk gibi el çırparak:

— Kar! Kar! diye haykırdı, beyaz sakalıyla bir Noel Baba gerekliydi zaten bize!

Sonra örgüsüne dönüp usuldan bir şarkı tutturdu:

Kim seni böyle ince usul boylu yarattı?
Tudoritza néné!

Bu eve gelişimden beri ilk kez şarkı söylediğini duyuyordum. O da bunun ayrımına vardı:

— Hey ulu Tanrım!.. Her şey unutuluyor yaşarken! diye göğüs geçirdi. İşittin mi, Matake? Öleceğimi sanıyordum... oysa şimdi şarkı söylüyorum.

Yüzüme baktı, biraz alaylı bir sesle, neşe içinde:

— Sakın bana tutulma, Matake, dedi.

— İyi ama neden?

— Doğru ya, neden olmasın? Her şeyden önce, daha on beş yaşındasın. Ama günün birinde yakışıklı bir delikanlı olacaksın. O gün Tudoritza'lar bayılacak sana.

— Bunun sen olmasını isterim.

— O gün, canım benim, bir eş ve ana olacağım ve benim için her şey bitmiş olacak! Yüzü gözü hep pis yumurcaklarla huysuz bir kaynana peşimde olacak. Artık beni sevmeyen kocam, pasaklının biri olduğumu söyleyecek, belki de beni pataklayacak.

— Peki öyleyse neden yirmi yaşında evleneyim diye can atıyorsun?

— Yazgımız böyle, Matake... Birini severken, ölüme gider gibi dosdoğru evliliğin yolunu tutuyoruz.

— Öyleyse Stana'ya imrenmemek gerekiyor. Tanas onu sevmediğine göre, çok yakında dayak yiyecek demektir.

Tudoritza, bakışları dalgın, bir an düşündü:

— İkisi aynı şey değil, canım benim... Stana, Tanas'a da, Boyar'a da, evliliğe de, sevgiye de aldırmayan bir yosma. O yalnız özgür yaşamına ve erkeklerin başını döndürmeye bakıyor. Çocuklarına hiç tasalanmaz, kendini de dövdürmez. Onun yazgısına imrenmeye gelince, yoo, hayır, kendiminkini yeğlerim.

Tudoritza'nın yeniden neşelendiği günün ertesinde ev altüst oldu. Paskalyanın ardından ikinci büyük temizliğe, Noel temizliğine girişme zamanıydı. Dünün yaslı kızı ellerini beline dayayıp bağırdığında herkes çok sevindi:

— Hadi bakalım, arkadaşlar! Noel Baba geliyor. Kireç getirin! Balçık getirin! Beygir fışkısı getirin! Hem de çok çabuk!

— Yaşa, Tudoritza, çok yaşa!

Yüzü gözü öpücüğe boğuldu! Omuzlara alındı. Kum gibi yağan karı avuçlayıp birbirlerine fırlattılar. Patrutz da bağırdı:

— Biy *ateş* biy *kömüy*, durma *süle* küçüy!

* * *

Bütün eşyayı başka bir odaya yığıp iki odayı boşalttık. *Tinda*'nın tam ortasına, üç araba dolusu safran sarısı kil, bir

araba beygir fışkısı boşaltıldı, üstüne sıcak su döküldü ve ben Tudoritza'nın avaz avaz şarkı söyleyerek duvarlarını badana ettiği odaların tabanına yayılan bu *lut*'u[103] çiğnemekle görevlendirildim. Anasının eski giysilerini geçirmişti sırtına; saçlarıyla yüzünü, yalnız güzel gözlerini açıkta bırakan geniş bir basmanın altına gizlemiş, uzun saplı bir fırçaya yapışmış, odaların duvarlarıyla tavanlarını, yalnız Balkan ülkelerinin bildiği, Rumen köylüsünün sevinç ve sağlık kaynağı o mavimsi kireçle boyuyordu. Duvarların badanası bitince sıra yere geldi. Geri geri giderek düzlediği yer, Tudoritza'nın becerikli ellerinin altında, bir sigara içiminde masa kadar kaygan oluverdi.

Bir hafta boyunca, kimi akşam şurada, kimi akşam burada yatarak, kireç ve balçık kokan havası Türk hamamındaki gibi genzimizi yakan bir ortamda, bir kazadan kurtulmuşçasına ne bulduysak onu yiyerek yaşadık.

Evin bütün odalarında tavan, taban ve duvarlar yenilendikten sonra eşya yerli yerine kondu; yere bayramlık halılar serildi; sandıklardan *borangiç*[104] ve iplikle örülmüş kocaman yatak örtüleri, havlular çıkarıldı, kimisi bir yatağı, kimisi bir pencereyi, kimisi bir aynayı ya da masayı süsledi; ondan sonra Tudoritza, "bayramlık odalara" ayak basmayı hepimize yasakladı.

Fata mare'si[105] olan bütün evlere aynı biçimde çekidüzen verildi. Öbür evler de, Noel Baba'yı onurlandırmak üzere, olanakları ölçüsünde ellerinden geleni yaptılar. İsa'nın doğumunu kutlamak için ellerinde derin derin iç çekmekten başka şeyi olmayan "toprak köleleri"nin hali ne kadar acıklıydı!

Ancak, mutluluk verici rahatlığın da, sinir bozucu kederlerin de üstüne, iyiye kötüye aldırmayan aynı kar günler geceler boyunca yağdı. Başlangıçta süpürülen, sonra kürekle

103 Karışım. (ç.n.)
104 Bürümcük. (ç.n.)
105 Gelinlik kız. (y.n.)

atılan, en sonunda uzun *troyan*'lar[106] biçiminde dizilen kar, sevinç çığlıklarını da, acılı inlemeleri de aynı mezara gömerek sessizce her şeyi örtmeyi sürdürdü. Artık ne hayvanlarını sulağa götüren erkek ne de bir çitin üstünden gevezelik eden kadın görülüyordu. Bütün sesler uykuya yatmıştı. Gerek tarlalardan, gerek çığ gibi dökülen beyazlığın yuttuğu köyden de bütün kara lekeler silinmişti. O beyaz sessizlik okyanusunun üstünde tüten bacalarla ağaç dalları bile güçlükle seçiliyordu. Yalnız tepenin üstündeki *konak*, yoksullar üzerine oturtulmuş mutluluğu, ürkütücü ışıkları, koyu kahve gövdesiyle mezar kazıcı göğe de, can çekişmekte olan toprağa da meydan okurcasına gece gündüz görülüyordu.

Genç köylü kızının, yazgısının ona nasıl bir koca yazdığını sorduğu Aya Andrea gecesi işte böyle bir havada geldi. Bu sınav epey tehlikeli, kimi zaman da iç karartıcıdır. Kızın, gece yarısından hemen önce saçını çözüp çırılçıplak, iki mumun aydınlattığı aynanın karşısına geçmesi gerekir. Aynaya baktığında, evleneceği oğlanın geçtiğini görür: genç ya da yaşlı, güzel ya da çirkin, kentli ya da çiftçi. Damat ölmüşse, tabutu sırtında bir iskelet halinde geçer, genç kız bayılıp düşer. Yazgı ona evleneceği adamı aynada göstermeye yanaşmazsa, sırtına tek bir gömlek geçirip avluya çıkması, sırtını dönüp çitte dokuz kazık sayması gerekir. Dokuzuncu kazığa bir işaret koyar, ertesi gün bakmaya gelir, kocası bu kazığa benzeyecektir: yemyeşil ya da kurtlu, kaygan ya da yamru yumru, dümdüz ya da eğri büğrü.

Tudoritza, tedbirli davranıp aynayı sorguya çekmedi, dokuzuncu kazığını bulana dek epey titreyerek, el ve ayaklarıyla karı karıştırmaya çıktı. Seçtiği kazığın nasıl olduğunu kendisinden başka bilen olmadı. Buna karşılık, o yumuşacık mırıltısıyla yağan karı penceremde dinlerken, gecenin karanlığında hayalet gibi süzülen, saçını beyaz gömleğinin üstüne salmış Tudoritza'nın ne kadar güzel olduğunu ben gördüm.

---

106 Küme. (ç.n.)

Kış ağır geçti. İlkin, Noel kederli oldu. Onca sönmüş ocağın karşısında, kesecek bir domuz yavrusu olanların neşesi pek buruk kaldı. Bir komşunun yardımseverliğiyle bir parça et bulunsa bile, o akşam yoksulun sofrasında Noel yine de acıklıydı.

Yeni yılla birlikte açlık baş gösterdi. İki yüzü aşkın aile son *malay* tayınının da tükendiğini gördü. Kimi yük hayvanını, bir öküzünü, atını ya da süt ineğini sattı. Bir yerden bir yardım uman kimileriyse sonunda, ayakta duramayan hayvanını öldürmek zorunda kaldı. Ancak, hayvanların çoğu, son mısır sapını, ahırdaki yemliği ve direkleri kemirdikten sonra açlıktan öldü. Her gün, kızakların köy dışına, köpek sürülerinin bir anda yuttukları bir leş taşıdıkları görülüyordu.

Ardından uzun bir dilenci alayı boy gösterdi. Özellikle çocuklardan oluşan bu alay, ev ev dolaşıyor, bir elek *malay* istiyordu. Başka bir şey değil.

— *Malay*! *Malay*! diye inliyordu tanınmaz hale gelmiş, sendeleyen çocuklar.

Biraz daha, biraz daha verildi, paylaşıldı. Ama artık bir şey verecek ev kalmamıştı. Rahat ya da bolluk içinde yaşayanlar, belediye başkanı, papaz, birkaç *gâvur*[107] köylü, özellikle de Boyar, kapılarını açların yüzüne sıkıca örtüp acımasızca evlerine kapandılar.

Boyar, çoğu zaman olduğu gibi, *konağında* değildi. Bükreş'te yaşıyordu. Ama terslik bu ya, bir olay onu evine çekti. Tarlaları dolduran leşlerin kokusunu alan kurt sürüleri belirmişti. Tutkulu bir avcı olduğundan, bir sürek avı düzenlemeye geldi. Köylüler hemen üstüne saldırdı, yalvarıp yakardı, saçlarını yoldu, sonunda birkaç çuval *malay* ile birkaç demet *çyokani* koparmayı başardılar.

Onu bir ara gördüm, elli yaşlarında, saçları hafif ağarmış, yüzünden uçkuruna düşkün olduğu belli, kibrinden ya-

---

107 Fransızca metinde "ghiabour". (ç.n.)

nına varılmayan, boğa gibi güçlü, ayağı yere sağlam basan bir adamdı.

Kendisine yalvaran köylülere, suratını asarak:

— Hadi, hadi! dedi. Yoksuluz, diye bağırmaya hazırsınızdır zaten. Sanki yıl yalnız sizin için kötü gitmiş gibi!

Ertesi gün, tanyeri ağarır ağarmaz otuza yakın köylü, tüfekleri ellerinde, *konağın* yakınlarındaki küçük koruyu kuşattı. Bu adamları Boyar'ın kendisi seçmişti. Daha av yeni başlamıştı ki öldürülen birkaç kurdun ardından, nasıl olduysa bir kaza kurşunu bölgenin efendisinin sol omzunu parçaladı.

— Biri onu kurt sandı besbelli! diyordu *cojan*'lar.

Peki ama kimdi bu kurt avcısı?

Araştırıldı. Suçsuz insanlar boş yere işkence gördü. Bağlanıp götürülecekleri sıra Tanas çıktı ortaya:

— Ateş eden bendim.

— Keşke geberse! diyordu Kostake. Böylece Baragan'dan bir diken eksilmiş olurdu!

Ama gebermedi ve Vlaşka Baragan'ı o koca dikeni sırtında taşımayı sürdürdü. Buna karşılık, Üçköyler talihsiz, yiğit Tanas'ını yitirdi. Elleri ayakları bağlandı, çoktan iyileşmeye başlamış Boyar'ın önüne götürüldü, o da *ırgatlarına*:

— Gebertin şunu! demekle yetindi.

Adamlar onu *konağın* avlusuna sürüklediler, jandarmanın gözü önünde can verene dek göğsünde tepindiler.

Cezasız kalan bu alçakça cinayetten birkaç gün sonra, bucağın öğretmeni, çalışkan mı çalışkan, iyi niyetli Bay Kristea geldi köyümüze. Yaz tatilini Bükreş'te, bir akrabasının yanında geçirmişti, başkentte gördüklerini anlattı bize:

— Bükreş allı pullu kocaman bir panayıra dönmüş durumda! dedi. Tepemizdeki Boyar'lar, *Hohenzollern hanedanından 1. Karol'un 1866-1906 arasındaki kırk yıllık bolluğunu, krallığını* kutlamak üzere halkın kanını emiyorlar. Bütün duvarlarda bolluk, zenginlik, şan şeref sözleri yazılı.

Baragan'ın Dikenleri

Bütün yapıların önyüzü badanalanmış, her yan bayraklarla donatılmış. Akşamları, ortalık peri masalına dönüyor. Leş kokulu boş bir arazi olan *Filaret* göz kamaştırıcı bir kente dönüştü. Peri masallarından çıkmışa benzeyen bembeyaz yapılarıyla, ***ünlü sergileri*** işte orada. Her şey sergileniyor orada, özellikle köylü evleri, bizim hiç bilmediğimiz bir Rumen köyü; görenin hepsini belediye başkanı sanacağı, bayramlıklarını giymiş, etli butlu *cojan*'lar; köpeklerimizin mideye indirdiklerine hiç benzemeyen inanılmayacak kadar güzel hayvanlar. Anlayacağınız, pencerelerden saçılan milyonlar! Orada bunlar yaşanırken, bütün ülke can çekişiyor. Göz göre göre kırılıp gidiyoruz. Dün, bir buyrukla Tanas'ı öldürüyorlardı. Geçen gün de, jandarmanın bozguncu yayın dediği Anayasa'yı köylülere dağıtan talihsizin iki tekerlekli yük arabasıyla hastaneye götürüldüğünü gördüm. Nereye gidiyoruz? Ne olacak halimiz?

XIII

O unutulmaz 1907'nin, bugün bile anılan adıyla, *sergiyi izleyen yılın* mart ayının ilk haftası.

Şubatın ortalarından başlayarak, değişmeyen, insanı gittikçe rahatlatan bir sıcaklık kapladı gökyüzünü, karları eritti, akarsulara mırıltısını, kuşlara cıvıltısını, ağaçlara tomurcuklarını, toprağa o güzelim kara yüzünü geri verdi. Hayvanlara, ancak gerinmeyi getirebildi; insanlaraysa hiçbir şey veremedi. Yalnız kendine yarayan, umutsuzluğu artıran iyiliklerin dışında hiçbir şey. Çünkü çıplak bir toprağa, çıplak ağaçlara, nehir sularına ve aç köylere vuran güneşin sağladığı yararlar ne insanların ne de ellerinde kalan hayvanların aç kursaklarını doldurabilirdi.

Sağa sola yalpalayarak yürüyen, ellerini kollarını anlamsızca sallayan, miyavlar gibi konuşan, meraklı gözlerle etrafına bakınan köylülerin kümeler halinde tarlalara gittikleri görülüyordu. Sanrılara kapılmış gibi, o güzelim kara toprağa uzun uzun bakıyor, bir şey yapamamanın verdiği sarhoşlukla geri dönüyorlardı. Ne çifte koşacak hayvanları vardı, ne kollarını kaldıracak güçleri; tohumları kalmamıştı, ayrıca toprak bile kendilerinin değildi. İçinde bulundukları ruh hali ne umutsuzluk ne de başkaldırıydı, onları sarhoş eden bir tür sayıklamaydı. Kendi kendine konuşan, çocuklar gibi oldukları yerde tepinen, kafasını kaşıyan,

kollarını kavuşturan, ellerini kırarcasına ovuşturan insanlar gördüm.

Birden köye bomba gibi bir haber düştü. Moldavya'da köylüler Ficher adındaki büyük çiftçi Yahudi'nin *konağını* yakmışlardı! Bay Kristea bu haberi bize gazeteden okudu. Gazete, haberi şöyle bitiriyordu: *"Bu, köylüleri kanlarını emene dek sömürmenin ne olduğunu öğretir Yahudilere! Kahrolsun Yahudiler!"*

Haberi dinleyen *cojan*'lar birbirlerine baktılar:

— Hangi Yahudiler? Bizim ilde Yahudi yok ki! Ayrıca, öbür illerde de toprak sahibi olmaya hakları yok. Ve asıl suçlular çiftçiler değil, toprak sahipleri.

Bu sözler üzerine bütün yüzler *konağa* çevrildi.

Kostake:

— İşler kızışacağa benziyor... dedi. Baragan dikenleri ateşe verecek!

Stoyan Baba'nın hanının önündeydik. Üstü başı dökülen, benzi solmuş, kamburu çıkmış köylüler birbiri ardından sinirli sinirli koşarak geliyor, kekeleyerek olup biteni soruyorlardı. O zaman günün tek olayının bu haber olmadığını, onunla birlikte ikinci bir jandarmanın burnumuzun dibinde bittiğini öğreniyorduk. Karnı tok, sırtı pek, tepeden tırnağa silahlı, hemen hiç konuşmayan, hep ciddi, efendilerinin kulağı olan bu adamlar, halka yönelik baskının temel direkleri olarak elbette oradaydılar. Eski jandarma hemen Kostake'ye:

— Bana bak dostum, dilini tutsan iyi edersin! dedi.

Sonra öğretmene dönüp:

— Siz de, Bay Kristea, bundan sonra gazeteleri *evinizde* okuyun! diye ekledi.

Köylülere de:

— Ne işiniz var burada? Hadi evlerinize dönün! Toplanmak yasak...

— İyi ama neden? diye sordu biri; sıkıyönetim mi ilan edildi?

Jandarma bu gözü pek adamın üstüne yürüdü:

— Haa, sen Anayasa'yı okudun demek? Hadi gel şimdi bilmediğin bir maddesini öğren bakalım!

Belediyeye dek gürültülü bir kalabalık eşlik etti tutuklanan adama, ama yine de köylü sözü edilen maddeyi öğrenmek üzere geceyi orada geçirdi. Ve hemen başlayan duruşmada, sözü edilen "madde" adamı yakıp kavuran bir dille anlatıldı.

***

Ertesi gün, pataklanmış köylü bırakılır bırakılmaz bağıra çağıra bütün köyü dolaşmaya başladı. Onun çığlıklarıyla uyandık:

— Yardım edin, iyi yürekli insanlar, yardım edin! Öldürdüler beni!

Yüzü gözü mosmor, tanınmaz duruma gelmiş adamın yıkıldığı hanın önüne koştu herkes. Tudoritza yüzünü gözünü temizledi. Hancı şöyle okkalı bir kadeh içirdi. Herkesin gözü jandarmaları arıyordu. Ancak bir saat sonra gözüktüler. O arada, dövülen adam biraz toparlandı ve jandarma karakolunda geçirdiği korkunç geceyi anlatmaya başladı. Beti benzi solmuş köylüler onu dinliyorlardı. Kadınlar ağlıyordu. Tam bu sırada, tüfekleri omuzlarında, tabancaları bellerinde, şakalaşarak, salınarak gelen jandarmalar belirdi.

— Katiller! Cellatlar!

Bütün sesler kesildi. Kalabalığın ortasında zınk diye duran jandarmalar, bu sözleri söyleyen kadının kim olduğunu kestirmeye çalıştılar. Ama başaramadılar.

— Devlete böyle hakaret eden *parçovra*[108] kim? diye sordu eski jandarma.

Bir itiş kakış oldu, kadının biri gelip önlerinde dikildi:

— Benim!

Elini beline dayamış, yanakları öfkeden kıpkırmızı kesilmiş, bakışları çılgına dönmüş, göğsü körük gibi inip kalkan

---

108 Kahpe. (ç.n.)

Stana'ydı bu. Kocaman, şiş karnı kendisinden önde geliyor, eteğini havaya kaldırıyordu.

— Sen misin, orospu? diye üstüne yürüdü küplere binen jandarma.

— Evet, evet, benim! Katiller, cellatlar! Benim, efendinizin orospusu, benim size bunu söyleyen!

Korkunç bir *ahr pityu*[109] ile koca bir tükürük çıktı ağzından, dosdoğru jandarmanın suratına.

Ve o anda, *davranın bre!* haykırışıyla, dayak yiyen köylü yeni jandarmanın üstüne çullanıp yere yıktı –bunun üzerine, arkadaşı elinde tabanca, hemen oraya seğirtti– ama birden hiçbir şey seçilmez oldu, ortalık karıştı; altı el silah patladı, iki jandarma, göz açıp kapayıncaya dek boşalan alanda, kanlar içinde yerde kaldı.

Birkaç dakika boyunca yalnız şaşkın bakışlı, ağzı açık, korkudan oldukları yere çivilenmiş çocuklar görüldü, sonra dört bir yandan, av tüfeklerini, o olmazsa bir balta, bir orak, bir yaba kapmış *cojan*'lar fırladı aynı anda.

— Haydi *konağa*! Belediyeye! diye bağrıştılar.

Hep birlikte *konağa* giden yolun üzerindeki belediyeye yürüdüler.

Kostake ile Tudoritza, evdeki dört tüfekten ikisini aldılar.

— Tanrı aşkına, burada kalın; bu çılgınlığa katılmayın! diye bağırdı evdeki öbür insanlar.

Ama onlar çoktan uzaklaşmışlardı. Dişlek, Eli ve kızıl saçlı oğlan arkalarına düştük.

***

Güneş, her yandan buharlar çıkartarak, nisan ayındaki gibi yakıyordu.

Belediye önünde bağıran kalabalığa yetiştik:

— Başkan! Başkan!

Belediye başkanı gözüktü, ama bahçe kapısında, yarı çıplak ve at sırtında. *Konağın* tam tersi yönde, ok gibi fır-

---

109 Hak, tuu! (ç.n.)

ladı. Aynı biçimde atlı, birkaç zengin köylü vardı önünde. Bunu gören asilerden ikisi, ölen jandarmalardan aldıkları tüfeklerle kaçanlara ateş etti, ama tutturamadı; ayaklananlar bundan sonra belediyenin altını üstüne getirdiler, koşarak *konağa* çıkan tepeyi tırmanmaya başladılar.

Kilise önünde, elinde haç, kollarını yana açmış, gözleri yuvalarından dışarı uğramış, bağırıp çağıran, onları engellemeye çalışan papaz belirdi:

— Durun, ilençli kullar, Tanrı aşkına durun! Böyle yaparsanız dosdoğru cehennemi boylayacaksınız!

— Şeytan alsın seni de, cehennemini de!

Papazı devirip geçtiler.

Kadının biri yol kıyısında kollarını havaya kaldırmış bağırıyordu:

— Hey ulu Tanrım! Sen bize yardım et! Bu ne felaket!

***

Konak duvarla çevrili, kapısı kilitliydi. Boyar'ın, ailesini de alarak, çoktan gittiği biliniyordu. Avluda en küçük bir kıpırtı yoktu. Yalnız kurt kadar büyük çok sayıda köpek, duvarın gerisinde oradan oraya koşup çılgınca havlıyordu.

Kalabalık kapı önünde toplanıp haykırdı:

— Toprak isteriz! Tohum isteriz! Hayvan isteriz!

Sakin ama sapsarı kesilmiş kâhya balkonda belirdi, ortalığı kaplayan sessizlik içinde, titreyen bir sesle:

— Ben ancak her ilkbahar yaptığımı yapabilirim... dedi.

Kulakları sağır eden çığlıklar kesti sözünü:

— Yoo, hayır, hayır! Yetti artık! Topraklarımızı istiyoruz!

Boyar'ın adamı elini uzatıp dinleyin işareti yaptı:

— Benim olmayan toprakları nasıl dağıtayım size? Ancak Boyar'ın kendisi yapabilir bunu; çocuk gibi konuşmayın, Tanrı aşkına!

Köyde olup bitenden haberi olmadığını anladık, ama tam o sırada, hem belediyeden hem bitişiğindeki başkanın evinden uzun dumanların yükseldiğini şaşkınlıkla gördük.

— Aman Tanrım, belediyeyi yakmışsınız! diye haykırdı kâhya, başını ellerinin arasına alarak.

— Toprak isteriz! Geri verin topraklarımızı! yanıtı verildi ona.

— Öyleyse, bırakın yakındaki bucağa gidip Boyar'a telgraf çekeyim, toprakları size paylaştırmak üzere izin alayım!

— Haklı! diye bağırdı köylünün biri. Toprak onun değil ki! Gidip Boyar'dan toprağı paylaştırma izni istesin!

— Doğru! Doğru! dedi ayaklananlar. Çabuk koşsun!

Haberci hemen bir ata atladı, kapıya yığılan kalabalığı yarıp geçti. Ağır ahşap kapı o çıkar çıkmaz kalabalığın suratına kapandı. Ve o anda Kostake elini alnına vurdu:

— Ne aptalız hepimiz! diye bağırdı. Kurnaz herif kandırdı bizi. Tel çekecek elbet... ama Giurgiu'ya, silahlı yardım istemek üzere!

— Ayrıca, diye ekledi Kostake, belediye başkanıyla yanındakiler ondan önce yola çıktı. Akşama askerler burada olur.

— Öyleyse, elimizin altındakini, *malay*, buğday, un, hayvan yemi, ne bulursak alalım.

— Evet, hiç değilse bunu alalım! diye haykırdı *cojan*'lar.

Bunun üzerine *konağa* saldırdılar.

***

İş uzatılmadı. Kalabalıktan birkaç kadının yanında gaz lambası vardı. Kapıya gaz döküldü. Alevler yükseldi. Bundan sonra ortalığı kaplayan sessizlik içinde *konaktan* bağrışmalar yükseldi, koşuşmalar oldu ve başımızın üstündeki dehlizde, eli silahlı sekiz *trgat* belirdi; silahlar patladı, kurt öldürmekte kullanılan kurşunlar iki kez tepemize ölüm yağdırdı, umutsuzluk saçtı. Hemen yanı başımdaki kızıl saçlı oğlan vuruldu. Kostake ile Tudoritza birkaç yanık parmakla kurtuldular. Yonel'le bana kurşun değmedi. Kalabalıkta beş ölü, sayısız yaralı vardı.

Bunun üzerine öfke doruğa çıktı. *Konak* işgal edildi, herkes kafasına eseni yaptı, her şeyden önce ateş eden *irgatların* işi bitirildi. Sekizi de gebertildi. Arkalarında ne olduğunu görmek üzere, bütün kapılar kırıldı, bodrumdan çatıya her yer arandı. Tarlalara doğru kaçmış olan iki *irgat* yakalandı, demir yabalarla delik deşik edildi. Ama bu umutsuz kapışmada bizden üç kişi daha can verdi.

Öbür uşaklara ilişilmedi. Kaçıp gitmelerine izin verildi, kâhyanın karısıyla iki küçük kızı az sonra onları izledi. Bu üçü arabayla yola çıkarken, gözyaşları kocalarına ağlayan diğerlerininkine karıştı.

Ondan sonra çiftlik yerle bir edilip soyuldu. Avluda arabalara erzak yüklenirken, odalarda düzenli bir kırıp dökme sürüyordu. Birkaç erkek, baltalarla, beyin yazıhanesini parçalıyordu. Kostake de aralarındaydı. Tudoritza ile birkaç kadın, aynı işi Bayan Boyar'ın odasında yerine getiriyorlardı. Tam oturma odasına saldırdıkları sırada ben de yanlarındaydım. Orada, şaşırtıcı bir şey yaşanıyordu: Tanınmaz hale gelmiş Stana, tek başına, iki eliyle yapıştığı baltayı bir demir ve tahta yığınına dönüşmüş piyanoya indiriyordu. Öfkesinin şiddetinden azıcık ürkmüş olarak çevresinde toplandık, Tudoritza:

— Bir zamanlar ölünü göreyim diyordum! Şimdiyse koşup kucaklamak istiyorum seni! dedi.

Ve gerçekten gidip kucaklamak istedi, ama beriki, söylenene hiç aldırmadan, boş yere sallayıp duruyordu baltasını. Her vuruştan sonra dudaklarından anlaşılmaz sözler dökülüyor, saçları yüzüne iniyordu. Kan ter içindeydi.

Korktum, binanın öbür bölümlerinde neler olup bittiğini görmeye gittim. Başlarında Dişlek, oyuncak dolu bir odayı yağmalayan bir küme kız ve oğlanla karşılaştım. Bütün oyuncaklar yerdeydi! Hepsi kucaklarını bunlarla dolduruyordu: ayıcıklar, atlar, oda takımlarıyla taş bebekler, rayları ve vagonlarıyla trenler, kurşun asker kutuları, arabalar,

yelkenli kayıklar, daha bir sürü şey. Ben onlarla gevezelik ederken saçı başı dağılmış, göbeği önde, gerçek bir cadalozu andıran Stana büyük bir hışımla yanımızdan geçti. Çocuklardan biri bağırdı:

— Aman kaçın! Kadın çıldırmış!

Dehliz balkona sığındık, oradan, Boyar'ın güzelim arabalarının köyün yolunu tuttuklarını gördük. Bir düzineye yakın araba. Uzun boynuzlu, sütbeyaz öküzler. Ele ne geçtiyse yüklenmişti arabalara: *malay*, buğday unu, tahıl dolu çuvallar; hayvanlar için ot, saman, arpa; tuzlu domuz etleri, jambonlar, sosisler, kümes hayvanları; bir araba dolusu şarap şişesi, bir fıçı rakı. Hatta yakacak odun bile alınmıştı.

En öndeki arabaya doluşmuş, her sarsıntıda birbirlerinin üstüne devrilen kadınlar, cansız erkeklerinin başında ağlıyordu.

Biz yola çıkan arabalara bakarken bütün camları tuzla buz eden bir patlama *konağı* sarstı. Katran gibi bir bulut kapladı avluyu, ardından çevredeki benzin depoları tutuştu. Oyuncağı falan unutup var gücümüzle sıvıştık. Avludan geçerken, sırtını duvara dayamış, şaşkına dönmüş, gözü bir şey görmez olmuş Tudoritza'nın kaçışan köylülere sürekli bağırdığını gördüm:

— Atlarla inekleri salın! Kümesin kapısını açın!

***

Köye vardığımızda öğlen olmuştu; üst üste yığılmış eşya, ağlaşmalar, çığlıklar, koşuşmalar *bejenar*[110] günlerinde Türklerden kaçan köylülerimizi andırıyordu. *Konaktan* yükselen, atları şaha kaldıran alevlere bakan kadınlar başlarını döverek koşuşuyordu:

— Hepimizi gebertecekler! Köpek gibi hepimizi gebertecekler!

Bay Kristea'nın yargısı da aynıydı:

— Evet, hepimizi gebertecekler... Çünkü bu sefer söz ko-

110 Sürgün. (ç.n.)

nusu olan "Yahudi çiftlikleri" değil, on ilde ayaklanma var. Yanan yüz *konaktan* ancak biri Yahudi çiftliğiyken ordu yola düştü. Günün haberleri çok düşündürücü, dostlarım: Boyar'lar kimseye acımayacak!

Gerçekten de acımadılar.

Hâlâ tüten, havada dolaşan öç gibi kapkara duran *konağın* üstüne çöküyordu bol ışıklı, sarımsı günbatımı. Yangından kurtulmuş, tepenin doruğunda dolaşan hayvanların karaltısı seçiliyordu.

Köyde, henüz yükleri indirilmemiş arabaların, çözülmüş öküzlerin arasında yiyip içiliyor, hoşbeş ediliyordu. Varlıklı ailelerle papaz, en çok gereksinim duyacakları şeyleri arabalarına yükleyip kaçmışlardı. Aslında bu bile olacakların habercisiydi. Ancak lezzetli yiyeceklerin de yardımıyla ağlamalar kesildi, toprakların paylaştırılmasını konuşmaya başladılar. Sesleri çınlatan karanlığın içinde, bir *cojan*'ın bağırdığını işittim:

— Dedemin toprakları Giurgiu'ya doğru uzanıyordu!

— Haa, en iyi topraklara diktin gözünü! diye yanıt verildi adama.

Zaman zaman bir sızlanma geliyordu uzaktan. Bir eş ya da ana, ölüsünün başında ağlıyordu:

— Aahhhh Geor-ge Geor-ge ah, nasıl kıydılar sanaaaa!

İçimizden biri:

— Bir daha Stana'yı göremedik, dedi.

— Benzin döküp yakan oydu mutlaka. Zavallı kadıncağız!

Ansızın karanlıkta bir ışık saçıldı, tepeden bir top sesi geldi, arabaların tepesine bir mermi düştü.

Herkesin tıka basa yemeye hakkı olmadığını göstermek üzere, Üçköyler'in topa tutulması böyle başladı işte.

XIV

Arabamız, bin bir zorluktan sonra anayola çıktığında, ufukta beliren göz kamaştırıcı güneşle havadaki karga sürüsü karşıladı bizi. Bunun üzerine Kostake, atları kırbaçlamaya bir saniye ara vermeden deli gibi sürmeye başladı arabayı.

Yağan bombalar altında, gece yarısı köyden çıkışımı hep "cehennemden kaçış" diye anacağım. Bir ara, başaramamaktan korktuk. Top mermileri düşüyordu her yana. Tutuşan kulübelerin alevler içindeki saptan damları dört bir yana saçılıyordu. Her adımda takıldığımız cesetlere değil, eteğimize yapışıp yola çıkışımızı engelleyen canlılara dikkat ediyorduk artık.

Tudoritza, Kostake'nin eşiyle kucağındaki Patrutz, aynı top mermisiyle bir anda can verdi. Evdeki öbür insanlar bahçelere, tarlalara doğru kaçışanlar arasında kayboldu. Yonel'le benim yanımda kalan Kostake, çuvalın birine biraz azık tıkıştırdıktan, kalan azıcık parayı aldıktan sonra hemen atları arabaya koştu.

— Şansımızı deneyeceğiz, aslanlarım, dedi bize kederler içinde. Başarırsak Hacıyeni'ye gideriz! Ama epey zor olacak, çünkü bu kez *dikenler* ardımızda. Üstelik de alevler içinde! Ee, n'apalım... Kendimiz açtık başımıza bu derdi...

Tinda'da yatan üç ölüyü kucaklamaya giderken, evimiz de yanmaya başladı.

— Mezarınız bu işte! dedi ölülerine.

Ondan sonra, bütün gece akıl almaz yollarda arabanın içinde hoplayıp zıplamaktan, salkım salkım arabaya asılan kaçaklarla savaşmaktan başka bir şey yapmadık.

***

Düzgün yolda bir saat gittikten sonra, bitkin düşen, her yanlarından duman çıkan atlar, kendiliklerinden durdu. Gün ağarmıştı. Kocaman bir tepe, Üçköyler'i ve içine düştüğü cehennemi görmemizi engelliyordu. Top ateşi durmuştu. Kostake dizginleri bıraktı, bir tutam ot alıp atları kuruladı, sonra gidip arabanın dibine devrildi, yüzünü samanlara gömdü.

Yeni sürülmüş toprak, çevremizde göz alabildiğine uzanıyordu. Kuyruksallayan kuşları, tarladaki izlerin birinden öbürüne sıçrıyor, masmavi gökyüzünde dolanan bir tarlakuşu bizim için cıvıl cıvıl ötüyordu.

Dişlek'le ben, hiçbir şey demeden birbirimize bakıyorduk. Korku değildi artık içimizi kaplayan, karşı konulmaz bir uyuma arzusuydu. *Cojan*'ların yoksulluğuyla Boyar'ların acımasızlığının böylesine korkunç olaylara yol açabileceğini aklımızdan geçirmemiştik. Her şey hâlâ gözümüzün önündeydi. Kan ve barut kokusu daha burnumuzdaydı. Beynimiz düşünülebilecek en umutsuz çığlıklarla uğulduyordu.

Hey gidi diken öyküsü hey!

Şimdi artık, bittiğini sanıyorduk. Oysa yazık ki bitmemişti!

Bir nal sesi ansızın bizi daldığımız uyuşukluktan uyandırdı. Dizginler elinde ayağa kalkan Kostake, olup biteni anlamak üzere bir an kulak kesildi:

— Süvariler geliyor! diye mırıldandı. Tepenin arkasındalar!

Ve hemen atları kırbaçladı:

— Hadi, dehhh, kır atlarım! Sırtımızda bitmiş, kendini *diken sanan* "dikenler peşimizde"![111]

Kostake'nin son sözleri oldu bunlar.

---

111 Bir Rumen atasözü: "Ya dikensindir ya da diken peşindedir." (y.n.)

Bizim geldiğimiz yamacın başında üç atlı belirdi. Bizi göremeyen askerlere bakıyorduk soluğumuzu kesip gömüldüğümüz arabanın dibinden, zavallı yoldaşımızsa, ne güzel bir hedef oluşturduğundan habersiz, durmadan atları kırbaçlıyordu. Bir atılışta bize yetiştiler, elli adım ötede durup tüfeklerini omuzladıklarını, ateş ettiklerini gördük. Arabanın kulakları sağır eden tangırtısı arasında, Kostake'nin aşağı yuvarlandığını hissettim. O kadar, gemi azıya almış atlarımız dörtnala koşmayı sürdürürken bayılmışım.

Bir süre baygın kalmış olmalıyım. Kendime geldiğimde korkunç bir baş ağrısıyla inledim. Yonel, kırlarda, usul usul sürüyordu arabayı, uzakta bir köy gözükmüştü. Yol arkadaşım ağlıyordu:

— Kostake'yi öldürdüklerini biliyor musun? diye sordu.

— Arabadan düştüğünü biliyorum.

— Yoo öldü! Gözümle gördüm.

— Peki ya askerler?

— Şeytan alsın onları! Hemen yok oldular! Bunun üzerine ben de arabayı durdurdum. Peki, şimdi nereye gidiyoruz?

Karşılık vermedim, hiç konuşmadan yola devam ettik. Bir kavşakta, köyden yaya gelen bir köylü, nereden geldiğimizi sordu. Üçköyler'deki kıyımı anlattık ona. Çok korktu, bizi de korkuttu:

— Hiç talihiniz yok! Bizim köy de ayaklandı. Sakın oraya gitmeyin, hemen tutuklanırsınız! Öldürmedikleri herkesi tutukluyorlar!

— Sizi de topa tuttular mı?

— Hayır, top yoktu, ama *gâvurların* "kışkırtıcı olarak" gösterdiği talihsiz insanları bir araya toplayıp kurşuna diziyorlar. Ve asıl korkuncu, mezarlarını onlara kazdırıyorlar! Ah çocuklarım, ah, dünyanın sonu geldi... Baragan'daki gibi, akıllarına ne esiyorsa yapıyor bu adamlar bize!

— Baragan'da hiç bu kadar insanın canına kıyılmadı, de-

dim. Biz oralıyız zaten ve evimize dönmek istiyoruz.

— Yalomitsa'ya mı gitmek istiyorsunuz? O zaman solunuzdaki şu yola sapın, anayola kadar gidin, orada, sağa doğru gidince, Argeş köprüsüne varırsınız, ondan sonra Radovanna'ya dek ırmak boyunca ilerleyin. Tanrı sizi korusun!

Devriyelerle dolu yollardan geçip, yorgunluktan, korkudan bitmiş durumda, akşam Radovanna'ya vardık. Burası sakindi ya da çoktan sakinleştirilmişti. Yine de arabayı doğruca bir hana çekince, atları ahıra koyunca, kendimizi de tam bir hafta, ağzımızı açmadan, bir odaya kapatınca mutlu olduk.

İçimizden konuşmak gelmese de anlatılanları dinlemekten kaçınamadık elbet. İnsanlar sabahtan akşama, yaşanan korkunç olayları anlatıyorlardı. Ülkenin bir başından öbürüne, insanlar her yerde yargılanmadan kurşuna diziliyordu, hem de sıradan bir ihbar üzerine. Şimdi artık ortalıkta ne yoksulluk, ne açlık ne de jandarma baskısı vardı, her yer "Yahudi" ve "kışkırtıcı" kaynıyordu. Ülkeyi onlar ayağa kaldırmışlardı. Askerler kendi yakınlarına ateş etmesinler diye, doğdukları yerden uzağa gönderiliyor, oralarda arkadaşlarının akrabalarına kurşun sıkıyorlardı. İnsanlara ateş etmekten kaçınanlarıysa ya kurşuna diziyor ya da kodese tıkıyorlardı. Zindanlarda adım atacak yer kalmamıştı. Ve durmadan yeni hükümlüler getiriliyordu.

Vardığımızın ertesi günü hana bir jandarma gelip öğrenciye benzeyen bir genci götürdü. Öyle dövülmüştü ki, ayakta duramıyordu. Genç susamış gözüküyordu, köylüler hemen su vermek üzere koştular. Jandarma koşanlara bağırdı:

— Acımayın ona! "Tehlikeli bir kışkırtıcı" o! Hem de bir *Jidane*![112]

Delikanlı, dayaktan pestili çıkmış olsa da doğruldu:

— Evet, Yahudi olmasına Yahudiyim! diye bağırdı. Ama

112 Yahudi, çıfıt. (ç.n.)

"kışkırtıcı" değilim! Asıl kışkırtıcı, içinde bulunduğunuz köleliktir, ey köylüler! Bir kışkırtıcı ya da *çıfıt* olmayan büyük ozan Cosbuc'un *Toprak İstiyoruz* adlı şiirini anımsıyor musunuz?

Ulu Tanrı itmesin bizi
Toprak yerine kan istemeye;
Birer İsa da olsanız
Kara toprak sonunuz sizin de!

Başka çocukların gülüp eğlendiği yaşta böyle acıklı saatler yaşayan yüreğim artık dayanamaz olmuştu. Özellikle kurşuna dizmeleri, idamları, işkenceleri dinlemeye dayanamıyordum. Hemen korkunç bir baş ağrısı beliriyordu. Bu yüzden, Radovanna'dan ayrıldığımız günün sabahında, köylülerin aynı korkunç olayları anlatmasından kurtulmaya çalışırken, adamın birinin aktardığı bir öykünün son sözlerini işittim, kanım dondu:

"...Zavallı Marin'in hiç suçu yoktu. Lateni'li eski bir balıkçıydı, kaval çala çala, şurada burada çalışıyordu. *Çocuklar kapıp kaçmasın diye kalın sopalarla beklenen şöyle ceviz büyüklüğünde bir mamaliga*'dan söz eden bir köylü *nazbatya*'sı[113] söylediği ileri sürüldüğü için tutuklandı. *Demek ki* bir *kışkırtıcıydı*. Ve kurşuna dizildi!"

— Sanırım babandan söz ediliyor! dedi Yonel.

Ben de öyle sanıyordum, ama artık ağır ağır boşalan göğsümün dışında, hiçbir şey hissetmiyordum. Tepesine sopa indirilmiş kedi gibi, sendeleye sendeleye gidip arabanın dibine attım kendimi. Epeyce sonra, arkadaşım atları kamçılayıp arabayı güneşli tarlaların ortasında koştururken, bacağına sarılıp sordum:

— Nereye gidiyoruz, Yonel?

— Dünyayı dolaşmaya, Matake, ardımızda dikenler!

113 Türkü. (ç.n.)

Modern Klasikler Dizisi - 149

Panait Istrati'nin 1928 yılında Fransızca kaleme aldığı, olgunluk dönemi yapıtlarından *Baragan'ın Dikenleri*, yirminci yüzyıl başında yalnızca Romanya'nın değil, bütün Balkanların, hatta Türkiye'nin de yaşadığı bir sosyal çelişkinin anlatısıdır. Bir yanda serpilen modern ekonomi ve kurumlar ile nüfusun büyük bölümünün, kır yoksullarının payına düşen sefalet arasındaki tezattır bu. Ağır yaşam koşulları, modern devletle iç içe geçmiş ortaçağ kalıntısı toprak ağalığı ve tabii isyan, kozasını kırıp çıkmak isteyen bir yoksul gencin coğrafyayla mücadelesine eşlik eder. Istrati, kendi yaşam öyküsünden kesitleri de kattığı bu novellasını 1907 yılında hükümet ve toprak ağalığına başkaldırdıkları için topa tutulmuş Stănileşti, Băileşti, Hodivoaia köylülerine adamıştır.

PANAIT ISTRATI (1884-1935): Romain Rolland'ın nitelemesiyle "Balkanların Gorki'si" olarak tanınan Istrati, Romanya'da, Tuna kıyısında kozmopolit bir kent olan Brăila'da dünyaya geldi. Annesi Rumen bir işçi, sınır güvenliği tarafından öldürülen ve hiç tanımadığı babası ise Yunan bir kaçakçıydı. On iki yaşında okulu bırakıp kimsesiz bir çocuk olarak ufak işlerle hayatını kazanmaya çalıştı. Genç yaşta sosyalist fikirlerden etkilendi, etkin siyaset yaşamını 1929 yılında Sovyetler Birliği'nde düşkırıklığına uğradığı döneme kadar sürdürdü. Çocukluğundan beri Rumence, Türkçe ve Yunanca konuşabiliyordu, daha sonra Fransızca öğrendi ve bu dilde yapıtlar verdi. Yapıtlarını gerçekçi bir anlayışta kaleme aldı. *Mihail*, *Haydutlar*, *Akdeniz*, *Baragan'ın Dikenleri*, *Kira Kiralina*, *Sünger Avcısı* gibi yirminci yüzyıl edebiyat dünyasında yer etmiş pek çok novella ve roman yazdı. 1935 yılında, genç yaştan beri boğuştuğu veremden öldü.

